

Ejeraftaler efter selskabsloven § 82

- En intertemporal analyse

Shareholder agreements according to

Danish Companies Act § 82

– An intertemporal analysis

af KIM HØRBY FREDBORG

Med selskabsloven indførtes begrebet ejerftaler i dansk selskabslovgivning. Begrebet erstatter de hidtidige begreber aktionær- og anpartshaveroverenskomster som betegnelse for aftaler mellem ejerne af et selskab.

Med indførelse af selskabsloven i 2010 blev det slået fast, at ejerftaler ikke længere har retsvirkning for et selskab, jf. selskabsloven § 82. Retspraksis før selskabsloven havde ellers afgjort, at en ejerftale under visse betingelser kunne have retsvirkning for selskabet. Moderniseringsudvalget, der afgav betænkningen, som lå til grund for SL, mente dog ikke, at ejerftaler i praksis tilstræbte at have sådan retsvirkning for et selskab. Derfor valgte man med formuleringen af selskabsloven § 82 at ”kodificere gældende retstilstand”.

Det gøres gældende, at denne opfattelse er forkert, og at ejerftaler i praksis spillede en særdeles vigtig rolle blandt selskabets ejere, og som udgangspunkt tilstræbte at have virkning for selskabet. Idet loven ikke indeholder overgangsregler, fordi man mente, at der var tale om en kodificering, er det uklart, om selskabsloven § 82 gælder for de ejerftaler, som blev indgået før loven trådte i kraft.

En intertemporal analyse nødvendiggøres herefter, for at undersøge om selskabsloven § 82 finder anvendelse på eksisterende ejerftaler. Denne analyse frembringer det resultat, at loven ikke indeholder tilstrækkelige holdepunkter for også at finde anvendelse for eksisterende ejerftaler, hvorefter det må antages, at disse fortsat har retsvirkning over for selskabet.

INDHOLD

---

1. Indledning	3
1.1. Præsentation af emnet og problemformulering	3
1.2 Afgrænsning og definitioner.....	5
2. Begrebet ejeraftale.....	6
2.1 Baggrunden for anvendelse af ejeraftaler.....	6
2.2 Retlig karakteristik.....	7
3. Gældende ret for Selskabslovens ikrafttræden	8
3.1 Spørgsmålet om ejeraftalers retsvirkning på generalforsamlingen.....	8
3.2 Retskilderne.....	9
3.2.1 Loven og forarbejderne	9
3.2.2. Retspraksis	10
3.2.2.1 U 1996.1550 H.....	10
3.2.2.2 U 1923.636 SH.....	11
3.2.2.3 Østre Landsrets dom af 3. september 1957, VII. nr. 347/1955 (utrykt)	12
3.2.2.4 Sammenfatning af de i retspraksis opstillede betingelser	12
3.3 Den juridiske litteratur	14
3.3.1 Kendskab til aftalen.....	15
3.3.2 Klarhedskrav.....	17
3.3.3 Majoritetskravet.....	17
3.3.4 Dirigentens beføjelser	19
3.4 Sammenfatning af retstilstanden før SL.....	21
3.5 Hyppigheden af ejeraftaler med retsvirkning for selskabet – er § 82 en ændring af retstilstanden?.....	22
4. Intertemporal ret	28
4.1 Intertemporale fortolkningsprincipper.....	30
4.1.1 Begrebet intertemporal selskabsret.....	30
4.1.2 Tilknætningsmomenter.....	31
4.1.3 Princippet om lovens øjeblikkelige anvendelse.....	32
4.1.4 Beskyttelse af borgernes forventninger – formodning mod tilbagevirkende kraft	33
4.1.5 Afkræftelse af formodningen mod tilbagevirkende kraft.....	35
4.1.6 Indgrebets intensitet.....	35
5. De intertemporale princippers betydning for SL § 82	36
5.1 Princippet om lovens øjeblikkelige anvendelse.....	37
5.2 Beskyttelse af borgernes forventninger – formodning mod tilbagevirkende kraft	37
5.3 Afkræftelse af formodningen mod tilbagevirkende kraft?	38
5.4 Indgrebets intensitet	44
5.5 Resultatet af den intertemporale vurdering af § 82	50
6. Sammenfatning.....	52
7. Litteratur.....	53

---

1. INDLEDNING

1.1. Præsentation af emnet og problemformulering

Ved lov nr. 470 af 12/6 2009 om aktie- og anpartsselskaber (Selskabsloven¹) gennemførtes en omfattende reform af dansk selskabslovgivning. Lovforslaget bygger på Betænkning 1498/2008 om modernisering af selskabsretten.

Selskabsloven er på flere områder nyskabende i forhold til den hidtidige regulering af danske selskaber, f.eks. illustreret ved ophævelsen af forbuddet mod et aktieselskabs erhvervelse af mere end 10 % af egne aktier og ved muligheden for, at et selskab ved selvfinansiering nu kan medvirke til en købers overtagelse af selskabet, jf. *Betænkningen* s. 24. Selskabsloven erstatter de hidtidige anparts- og aktieselskabslove.

Denne afhandling vil koncentrere sig om indførelsen af et særligt tiltag, som ikke tidligere har været lovreguleret i dansk selskabsret, nemlig lovregulering af aftaler mellem ejerne af et selskab (som tidligere blev betegnet aktionær-/anpartshaveroverenskomster). Disse er nu under ét defineret i SL § 5, nr. 6 som en ejerftale²:

"Aftale, der regulerer ejer- og ledelsesforhold i selskabet, og som er indgået mellem kapitalejere".

Før SL-reformen var sådanne aftaler alene underlagt dansk rets almindelige aftaleretlige regler, men dette er ændret med bestemmelsen i SL § 82³, der opstiller en grænse for aftalens rækkevidde:

"Ejerftaler er ikke bindende for kapital-selskabet og de beslutninger, der træffes af generalforsamlingen."

Bestemmelsen er af væsentlig betydning for ejerstrukturen i selskaber, da det i retspraksis før fremkomsten af § 82 var slået fast, at en ejerftale under visse forudsætninger kunne forpligte et selskab til at indrette sig efter indholdet i aftalen – aftalen kunne have retsvirkning for selskabet. Ejerne kunne således gennem en ejerftale binde hinanden til at udøve deres rettigheder i selskabet på en i forvejen fastsat måde, og selskabet skulle agere i henhold til indholdet i aftalen.

---

¹ Herefter forkortet SL.

² Der er ikke nogen indholdsmæssig forskel i forhold til begreberne aktionær- og anpartshaveroverenskomster, hvorfor begrebet ejerftaler herefter anvendes, jf. nærmere afsnit 1.2.

³ Herefter betegnet § 82.

Såfremt en af ejerne under en generalforsamling f.eks. gjorde gældende, at et af punkterne på dagsordenen allerede var afklaret i en ejerftale, måtte dirigenten påse, at ejerne stemte i overensstemmelse med det aftalte. Skete der aftalestridig stemmeafgivning, kunne dirigenten erklære afstemningen for ugyldig. Med fremkomsten af § 82 er dette ikke længere en mulighed. Dirigenten skal nu alene sørge for, at selskabslovens formelle regler om afholdelse af generalforsamling er overholdt og ikke tage hensyn til indholdet i en ejerftale.

Baggrunden for dette er, at Moderniseringsudvalget⁴, som var nedsat af regeringen til at udarbejde et forslag til en ny lovregulering af selskaber, mente, at der var usikkerhed om betingelserne, for at en ejerftale kunne have retsvirkning for et selskab, hvorfor man ønskede at afklare retstilstanden.

Moderniseringsudvalget var desuden af den opfattelse, at det var sjældent forekommende, at ejerftaler tilstræbte at have retsvirkning for et selskab, hvorfor SL § 82 efter Moderniseringsudvalgets overbevisning i vidt omfang er en kodificering og præcisering af gældende ret om, at et selskab som udgangspunkt ikke er bundet af en aftale mellem dets ejere, jf. *Betænkningen* s. 278 ff.⁵.

Som følge af Moderniseringsudvalgets opfattelse af retstilstanden indeholder § 82 ikke nogen overgangsregel for eksisterende ejerftaler, som eventuelt måtte være konstrueret med udgangspunkt i retspraksis.

Moderniseringsudvalgets synspunkter kritiseres i litteraturen, der ikke mener, at retstilstanden før § 82 var som antaget af Moderniseringsudvalget, jf. nærmere i afsnit 3.5. Flere forfattere medgiver, at der var en mindre usikkerhed om, hvilke betingelser der kunne medføre, at en ejerftale får retsvirkning for selskabet, men på trods af dette fungerede brugen af ejerftaler i praksis uden problemer, jf. f.eks. *Werlauff* i U 2009 B s. 119. Ejerftaler var før § 82 derfor et vigtigt middel til at regulere ejerskabet af et selskab, jf. *Krubb*: Den nye Selskabslov s. 183.

Begrænsningen af ejerftalers virkning for selskabet skaber således en uhensigtsmæssig position for de ejere, som har indrettet sig i tillid til, at et brud på en aftale kunne håndhæves af selskabet, jf. *Werlauff* i U 2009 B s. 119. Ifølge flere forfattere⁶ er § 82 som følge heraf en ændring af retstilstanden og ikke blot en kodificering.

---

⁴ Udvalget bag betænkningen refererer til sig selv som Moderniseringsudvalget, hvilken betegnelse også anvendes her.

⁵ Herved følges den obligationsretlige grundsætning om aftalers relativitet – at en aftale som udgangspunkt kun skaber retsvirkning mellem dens parter, og at man ikke uden videre kan disponere med virkning for tredjemand.

⁶ Jf. denne afhandlings afsnit 3.5.

Det vil i afhandlingen blive undersøgt, hvorledes retstilstanden var før § 82. Såfremt Moderniseringsudvalgets opfattelse af retstilstanden ikke var korrekt, foreligger der et intertemporalt problem, hvilket skyldes, at loven som nævnt ikke tager stilling til de ejerftaler, der eventuelt tilsigtede at have retsvirkning for selskabet. Dette kan bevirke, at de allerede eksisterende ejerftaler ikke omfattes af § 82, idet et af de vigtigste intertemporale principper er, at en lovregulering må indeholde udtrykkelige holdepunkter for, at eksisterende aftaler omfattes af loven, *Rohde: Intertemporal kontraktsret* s. 61. Afhandlingen vil således undersøge retstilstanden før fremkomsten af § 82, med hensyn til om der er en intertemporal problemstilling relateret til de eksisterende ejerftaler, og i så fald hvorledes den nuværende retstilstand er for aftaler indgået før § 82.

1.2 Afgrænsning og definitioner

Afhandlingen fokuserer primært på begrænsningen af aftaler i relation til generalforsamlingen. De omtalte ejerftaler vedrører således parternes forvaltningsmæssige⁷ beføjelser, dvs. retten til at udøve indflydelse på selskabets forvaltning, først og fremmest gennem udøvelse af stemmeretten på generalforsamlingen. Afhandlingen fokuserer endvidere på aftaler blandt ejerne i små/mellemstore selskaber⁸, idet virkningen af § 82 tydeligst ses her. Særligt de små/mellemstore selskaber rammes af reglen i § 82 om, at ejerftaler ikke har bindende virkning over for selskabet, selvom dette måtte være forudsat mellem parterne⁹. I disse selskaber afholdes generalforsamlingen ofte som et uformelt møde eller som en ”skrivebordsgeneralforsamling”, hvor aftalen ligger til grund for ejernes indflydelse i selskabet, og hvor ejerne indretter sig efter dette. Der afholdes ikke nogen stort anlagt generalforsamling, hvor enkelte grupper af aktionærer kan forstyrre forløbet ved at gøre gældende, at en afstemning er sket i strid med en aftale, jf. *Krubl: Den nye Selskabslov* s. 207.

Aktionær- og anpartshaveroverenskomster betegnes i afhandlingen under ét under det korte og fyndige samlebegreb ejerftaler. Der er ikke nogen indholdsmæssig forskel i forhold til begreberne aktionær- og anpartshaveroverenskomster, hvorfor det mest naturlige er at anvende det nye begreb, og så om aftaler indgået før indførsel af § 82, jf. for eksempel tilsvarende *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejerftaler* i sin helhed og *Krubl: Ejerftaler* s. 45. Tilsvarende anvendes begrebet kapitalejer synonymt med begreberne aktionær/anpartshaver.

---

⁷ I modsætning til de økonomiske og dispositionsmæssige beføjelser, jf. *Krubl: Ejerftaler* s. 52 ff.

⁸ Der forstås herved selskaber, der er karakteriseret ved en begrænset ejerkreds (typisk 2-4 personer, jf. afsnit 3.5), som har tætte personlige eller forretningsmæssige relationer mellem sig, jf. *Krubl: Ejerftaler* s. 15.

⁹ I de helt store selskaber ville ejerftaler pga. den store ejerkreds næppe kunne opnå retsvirkning for selskabet, jf. *Krubl: Den nye Selskabslov* s. 207 og nærmere i afsnit 3.5.

I mangel af bedre anvendes på visse punkter begrebet ”hovedaktionær” om den aktionær, som besidder tilstrækkelige kapitalandele til at være majoritetshaver i et selskab, men som på grund af en stemmebindingsaftale ikke kan udnytte sine rettigheder som majoritetshaver. Han har netop bundet sig til at dele magten og kan således ikke udnytte disse rettigheder.

---

2. BEGREBET EJERAFTALE

2.1 Baggrunden for anvendelse af ejeraftaler

Den retlige regulering af et selskab kan inddeles i flere niveauer; lovgivningen, selskabets vedtægter og aftaler mellem ejerne.

Vedtægterne kan ses som en slags forfatning for selskabet, der udgør det retlige grundlag for selskabets eksistens og virker under hensyntagen til gældende lovgivning, jf. *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejeraftaler* s. 19. Vedtægterne binder selskabets organer, ligesom også ejerne af selskabet bindes af vedtægterne. Såfremt man måtte ønske at få kendskab til hvilke regler, der gælder for selskabet, ejerne og selskabets organer, må man derfor undersøge den gældende selskabslovgivning og selskabets vedtægter, der er offentligt tilgængelig.

Ejeraftaler regulerer forholdet mellem ejerne af selskabet i deres interne forhold og er, modsat vedtægter, ikke offentligt tilgængelige, hvilket gør det muligt for kapitalejerne at hemmeligholde aftaler vedrørende selskabet for omverdenen. Dette gør det attraktivt at indgå aftaler vedrørende ejerskabet af selskabet i en ejeraftale, idet denne ikke skal offentliggøres.

Herudover betyder det selskabsretlige flertalsprincip, at det er særlig interessant for en minoritet at indgå en ejeraftale. Hvis to erhvervsdrivende anvender det typiske personselskab, interessentskabet, til deres virksomhed, er udgangspunktet, at alle væsentlige beslutninger kræver enstemmighed for at være gyldige. For kapitalselskaber er lovens udgangspunkt derimod, at beslutninger på selskabets generalforsamling træffes med simpelt flertal, jf. SL § 105 (tidligere ASL §§ 77-79 og APSL §§ 32-34). Gennem en ejeraftale kan parterne ændre selskabslovens udgangspunkt om fordelingen af magten i selskabet. Dette kan eksempelvis være nyttigt for en mindre investor, som tilbydes at købe sig ind i et selskab, men som ikke ønsker at indtræde i ejerskabet af et selskab, hvor majoritetshaveren i kraft af sin ejerandel egenhændigt kan gennemtvinge forslag på selskabets generalforsamling. F.eks. kan parterne aftale, at majoritetshaveren ikke kan udbetale udbytte (som alene kræver simpelt flertal, jf. SL §§ 180-182, jf. SL § 105) eller evt. bindes til at holde dette inden for visse rammer, som investoren og majoritetshaveren har aftalt, jf. *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejeraftaler* s. 73. Et andet eksempel er, at majoritetshaveren binder sig til at stemme for en eller flere bestyrelseskandida-

ter, som udpeges af investoren, selvom majoritetshaveren på egen hånd kan udfylde samtlige generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmandater pga. flertalsprincippet.

Midlet til at fravige flertalsprincippet er oftest, at aftaleparterne indgår en stemmebindingsaftale, f.eks. tager stilling til, hvem der skal vælges til bestyrelsen, hvornår der skal stemmes for udbytte af en vis størrelse, hvornår en kapitalforhøjelse skal besluttes etc., jf. *Werlauff* i U 2008 B s. 207¹⁰. Parterne forpligter sig altså til at stemme på nærmere angivne måder i nærmere angivne situationer.

Ejeraftaler, som indeholder stemmebindingsaftaler, anvendes i vidt omfang i danske selskaber. I praksis er det hovedreglen frem for undtagelsen, at den egentlige regulering af rettigheder indbyrdes mellem kapitalejerne finder sted i en ejeraftale frem for i vedtægterne, der alene indeholder de minimumsoplysninger, selskabslovgivningen indeholder, jf. *Krubb*: Den nye Selskabslov s. 183.

2.2 Retlig karakteristik

Retligt karakteriseres en ejeraftale som en almindelig aftale, hvorfor den kan indgås på samme vilkår som alle andre aftaler efter dansk ret, jf. *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejeraftaler s. 56. Det gør ikke en ejeraftale ugyldig, at den strider imod selskabets vedtægter. Ofte vil det netop være parternes hensigt at fastlægge bestemmelser i ejeraftalen, som enten helt fraviger eller blot uddyber vedtægterne, jf. *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejeraftaler s. 57.

En aftale er karakteriseret ved, at aftalen har virkning i overensstemmelse med sit indhold. Dvs., at den gyldige aftale karakteriseres ved at forpligte sine parter til naturalopfyldelse – eller ved misligholdelse at løftegiveren skal erstatte løftemodtageren dennes tab ved, at aftalen ikke opfyldes efter sit indhold, dvs. i stedet må erstatte den positive opfyldelsesinteresse.¹¹ Dette er særdeles relevant efter Selskabslovens ikrafttræden, hvor ejeraftaler (i hvert fald med sikkerhed for aftaler indgået efter SLs ikrafttræden¹²) ikke længere kan binde selskabet, og hvor selskabet ikke længere kan påse overholdelsen af en aftalestridig stemmeafgivning. I stedet må den skuffede part i en ejeraftale gøre almindelige misligholdelsesbeføjelser gældende, herunder evt. ophævelse og/eller erstatning, i det omfang betingelserne herfor er opfyldt i det konkrete tilfælde. Selvom det teoretisk er muligt gennem domstolene at nedlægge fuldbyrdelsespåstand om, at en kapitalejer skal stemme i overensstemmelse med en ejeraftale – altså naturalopfyldelse – vil denne mulighed ofte være illusorisk, jf. *Hesse Rasmussen* i INSPI nr. 7/8 2009 s. 59. Er f.eks. en aftale om enstemmighed vedrørende udpegning af et bestyrelsesmed-

---

¹⁰ Også efter SL vil det oftest være stemmebindingsaftaler, der indgås, jf. *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejeraftaler s. 84.

¹¹ Aftaler & Mellemmand s. 112.

¹² Den intertemporale problemstilling behandles i kapitel 5.

lem overtrådt, vil forfølgelse af kravet ved de almindelige domstole både være dyrt og tidskrævende, ligesom formålet med selve kravet kan forspildes over tid.

Man må have in mente, at en part nok sjældent vil spekulere i virkningen af, at aftalen nu ikke længere – afhængigt af den intertemporale analyse – har bindende virkning for et selskab, jf. § 82. Selvom en ejerftale ikke længere måtte have retsvirkning for et selskab, er den naturligvis stadig aftaleretligt bindende mellem parterne, og parterne kan af den ene eller anden årsag ønske et fortsat samarbejde. Det må dog antages, at der vil blive øget fokus på de obligationsretlige sanktionsmuligheder i de kommende år for at styrke virkningen af ejerftaler på det aftaleretlige plan, jf. f.eks. *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Selskabsloven med kommentarer s. 426 og *Hesse Rasmussen* i INSPI nr. 7/8 2009 s. 59.

---

3. GÆLDENDE RET FØR SELSKABSLOVENS IKRAFTTRÆDEN

Spørgsmålet, om en ejerftale før SL kunne have retsvirkning for selskabet, har gennem tiden tiltrukket sig stor opmærksomhed i den selskabsretlige litteratur. Således har et af de mest omdiskuterede emner været, om man gennem en ejerftale kunne forpligte selskabet på dets generalforsamling, således at beslutninger, der vedtoges på generalforsamlingen, skulle være i overensstemmelse med indholdet i ejerftalen. Dette var fastslået i retspraksis, jf. nærmere nedenfor, men der var mindre bred enighed om, hvilke betingelser, der skulle være opfyldt, for at denne bindende virkning for selskabet kunne opnås. Endvidere var der uenighed om, hvilke sanktionsmuligheder dirigenten havde, såfremt der rent faktisk skete stemmeafgivning i strid med en ejerftale.

3.1 Spørgsmålet om ejerftalers retsvirkning på generalforsamlingen

Som nævnt i afsnittet om ejerftalers retlige karakter er en ejerftale en almindelig aftale, som kan håndhæves civilretligt af aftaleparterne. I dansk ret er det et grundlæggende princip, at en aftale ikke kan forpligte andre end aftaleparterne uden en forudgående tilkendegivelse, f.eks. en viljeserklæring fra en tredjemand. Dette følger af grundsætningen om aftalers relativitet, jf. *Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret s. 114. Der er derimod ikke samme begrænsninger, i det omfang en aftale har begunstigende virkning for tredjemand, hvorfor aftalerettens regler om tredjemandsløfter medfører, at en ejerftale uden problem kan begunstige et selskab, jf. *Werlauff* i U 2010 B s. 132.

Derimod er der en skarp grænse mellem de aftaler blandt selskabets ejere, som skaber pligt for selskabet og de aftaler, som skaber rettigheder. Et selskab er en selvstændig juridisk person, og det har formodningen imod sig, at andre kan påføre det en forpligtelse, hvilket også gælder ejerne. En sådan

grænse mellem ejerne og selskabet kan dog ikke altid fastholdes. Såfremt et selskab har problemer med at opfylde sine forpligtelser, er det almindeligt at undersøge, om selskabets forpligtelse konkret kan overføres til ejerne, f.eks. på grund af uagtsom handlemåde i forhold til selskabet og kreditorerne. Således har man accepteret én form for overkrydsning af grænsen mellem selskabet og ejerne, nemlig at ejerne påføres forpligtelser på grundlag af selskabets handlinger, jf. *Werlauff & Nørgaard: Vedtægt og aktionæraftale* (1987) s. 327.

Vedrørende det modsatte – om en aftale mellem ejerne kan have retsvirkning i forhold til selskabet – mødte man før SL også her den nævnte grænse, hvilket særligt bevirkede et sammenstød mellem to retsområder: selskabsretten og aftaleretten. Hidtil havde det været den almindelige opfattelse i litteraturen, at beslutninger i selskaber skulle træffes ved ejernes frie afstemning efter debat på generalforsamlingen, jf. f.eks. *Borum* i U 1966 B s 97. Dette selskabsretlige perspektiv betød, at selskabet alene skulle rette sig efter det, der blev vedtaget på generalforsamlingen, og beslutninger på generalforsamlingen var baseret på ejernes frihed til at stemme, som de ønskede.

Heroverfor stod imidlertid en anden og helt grundlæggende opfattelse, nemlig obligationsrettens hovedregel om aftalefrihed, dvs. at kapitalejerne som udgangspunkt har fri adgang til at planlægge og regulere deres økonomiske forhold ved aftale, således også stemmerettigheder, jf. i det hele *Gomard* i *Juristen* 1969 s. 349. Ifølge denne opfattelse kunne kapitalejere frit aftale, hvad de ville vedrørende deres stemmerettigheder, så længe det ikke stred imod præceptive regler inden for selskabsretten, f.eks. at kapitalejerne ikke skulle kunne pådrage sig ansvar over for selskabet. Efter *Gomard* havde fremsat sine synspunkter, blev det almindeligt anerkendt, at en ejerftale kunne forpligte selskabet, jf. *Kruhl: Den nye Selskabslov* s. 182. Et af de vægtigste argumenter var, at det ville have karakter af formalisme, hvis en entydig aftale mellem ejerne af selskabet ikke skulle kunne have gennemslagskraft over for selskabet, jf. *Werlauff & Nørgaard: Vedtægt og aktionæraftale*, 1987 s. 327.

Til belysning af spørgsmålet, om hvilke betingelser der krævedes herfor, gennemgås lovgivningen, retspraksis og litteraturen.

3.2 Retskilderne

3.2.1 Loven og forarbejderne

Lovgivningen før SL tog ikke nærmere stilling til spørgsmålet om ejerftalers retsvirkning for selskabet. I bemærkningerne til aktieselskabsloven af 1973 omtaltes ejerftaler i forbindelse med stiftelse af selskaber, og da nævnes det alene, at "*aktionæroverenskomster ligesom efter gældende praksis ikke skal forevi-*

ses, idet selskabet ikke er part i disse overenskomster¹³". Forud for 1973-loven var udgivet to kommissionsbetænkninger, betænkning nr. 362/1964 og betænkning nr. 540/1969. I betænkning 1969 er spørgsmålet uomtalt, mens det i betænkning 1964 s. 137 nævnes, at der "*ikke er taget stilling til, i hvilket omfang aktionæraftaler er bindende for selskabet*". Ejerftaler var således ikke ukendte for lovgiver, der dog ikke tog stilling til spørgsmålet om retsvirkning for selskabet¹⁴.

3.2.2. Retspraksis

Retspraksis frembød kun få afgørelser vedrørende spørgsmålet om ejerftalers retsvirkning for selskabet, hvilket antagelig skyldes, at der i mange ejerftaler (knap 70 %) indsættes voldgiftsklausuler, jf. *Krubb*: Ejerftaler s. 56. Ligeledes kan en årsag være, at parterne i en ejerftale ofte vil gå langt for at løse eventuelle stridigheder gennem forlig, så selskabet så vidt muligt ikke lider under uoverensstemmelser mellem kapitalejerne. Følgende afgørelser er udvalgt til at belyse spørgsmålet om ejerftalers retsvirkning for selskabet, omend der ofte alene henvises til U 1996.1550 H, jf. f.eks. *Werlauff* i U 2008 B s. 210.

3.2.2.1 U 1996.1550 H

Et anpartsselskab C var oprettet gennem et joint venture mellem A og B (I/S). Alle anparterne var fra starten ejet af A, og B havde en køberet til 50 % af det fælles selskab C efter indskud af aktiver i heri. Gennem en stemmebindingsaftale mellem A og B var det bestemt, hvorledes sammensætningen af bestyrelsen i C nærmere skulle ske. Der valgtes en bestyrelse i overensstemmelse med anpartshaveroverenskomsten. Nogen tid efter oprettelsen af overenskomsten opstod der uoverensstemmelser mellem aftaleparterne, hvorefter A afholdt ekstraordinær generalforsamling i selskabet, hvor den valgte bestyrelse (valgt i overensstemmelse med overenskomsten) blev afsat. A indsatte derefter nye folk i bestyrelsen. De øvrige parter i sagen anlagde sag mod A for at få ham dømt til at anerkende, at generalforsamlingen var ugyldig. For Højesteret blev det dokumenteret, at der forelå en stemmebindingsaftale og vedrørende spørgsmålet, om den havde gennemslagskraft i det selskabsretlige forhold udtalte Højesteret: "*Det må herefter lægges til grund, at [A] som indehaver af anparterne i [C] ApS handlede uberettiget i forhold til appellanterne ved de beslutninger om ændringer i selskabets ledelse, som blev truffet på generalforsamlingen samme dag. Under de foreliggende omstændigheder, hvor [A] var enejer af anparterne i selskabet, må [ejerftalen] også anses bindende for selskabet, således at beslutningerne var ugyldige.*" Domskonklusionen lød: "*Indstævnte [A] tilpligtes at anerkende, at ekstraordinær generalforsamling afholdt den 3. marts 1992 i [C] ApS for så vidt angår beslutninger om ændring af selskabets ledelse er ugyldig*".

Afgørelsen kan betragtes som ledende på området, idet det var denne afgørelse, der klarest tog stilling til spørgsmålet om en ejerftales virkning for selskabet. Afgørelsen slog fast, at ejerftalen havde virkning ikke blot på det aftaleretlige plan, men også på det selskabsretlige plan, da det netop var på baggrund af en ejerftale, at den ekstraordinære generalforsamling kendtes ugyldig. Højesterets begrundelse var dog kortfattet og udtalte sig ikke generelt om spørgsmålet om ejerftalers selskabsretlige virkning, selvom dette havde været oplagt, da debatten havde fundet sted gennem mange år. Efter

¹³ Folketingstidende 1972-1973, tillæg A, bind 2, spalte 4550.

¹⁴ Det anføres i *Lego Andersen*: Aktionæroverenskomster s. 21, at forarbejderne bevidst søgte at undgå at tage stilling.

dommen sås der således fortsat tvivl om betingelserne, for at en ejerftale kunne medføre pligt for selskabet, jf. f.eks. *Schans Christensen: Kapitalselskaber* s. 234. Usikkerheden skyldtes, at der i dommen kunne udpeges visse præjudikatmæssige svagheder, jf. *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejerftaler* s. 63:

1. Sagsøgte var ikke selskabet, men eneanpartshaveren A som den eneste.
2. Såfremt selskabet skulle dømmes til at anerkende, at generalforsamlingen var ugyldig, måtte denne påstand være nedlagt over for selskabet, eller hvis der havde været flere end blot én anpartshaver også over for disse.

Som følge af disse forhold var det bl.a. usikkert, om ejerftalens virkning for selskabet også kunne være opnået i den situation, at der havde været flere kapitalejere i selskabet, og i så fald om alle skulle være parter i aftalen og/eller kende til denne. *Werlauff* mente, at der trods disse præjudikatmæssige svagheder ikke kunne sættes spørgsmålstegn ved resultatet om, at en aftale kunne have retsvirkning for selskabet, jf. *Werlauff* i U 2008 B s. 211 og ligeledes *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejerftaler* s. 63, hvor det nævnes, at "*dommen [er] klar i sin konstatering af, at den ikke blot bevæger sig på det rent aftaleretlige plan i forhold til eneanpartshaveren, men også på det selskabsretlige plan i forhold til selskabet, hvis beslutning om valg til bestyrelsen [var] ugyldig*".

3.2.2.2 U 1923.636 SH

I sagen var spørgsmålet, om en aktionæroverenskomst var bindende for selskabet. Overenskomsten var indgået mellem de tre eneste aktionærer i selskabet og bestemte, at selskabet skulle likvideres, hvis en række betingelser for driften ikke opfyldtes. Betingelserne blev ikke opfyldt, hvorefter selskabet måtte likvideres ved beslutning herom på generalforsamlingen. Inden generalforsamlingen havde den ene af aktionærene solgt sin aktiepost til en af de andre, og denne aktionær udnyttede sin nye status som majoritetshaver til at blokere for beslutningen om likvidation. Sø- og Handelsretten fandt, at generalforsamlingen var ugyldig under henvisning til den indgåede aktionæroverenskomst, og at majoritetshaveren skulle stemme for likvidation i lyset af aktionæroverenskomsten.

Dommen var det første klare eksempel på, at en ejerftale kunne have bindende virkning for et selskab.

Et afgørende moment i dommen var, at der på ingen måde var tvivl om aftalens indhold, som var klart og tydeligt. Ejerftalen medførte derfor retsvirkning for selskabet, ligesom det også var tilfældet i U 1996.1550 H, hvor aftalens indhold ligeledes var utvetydigt.

3.2.2.3 Østre Landsrets dom af 3. september 1957, VII. nr. 347/1955 (utrykt)¹⁵

En aktionæroverenskomst var indgået mellem tre aktionærer, der tilsammen besad stemmeflertallet i selskabet. Aktionæroverenskomsten gav bl.a. ret til repræsentation i bestyrelsen samt udnyttelse af stemmerettigheder. Der skete overdragelse af to af aktionærernes aktiepost til tredjemand, som stemte imod et forslag om sammensætning af bestyrelsen på generalforsamlingen, selvom sammensætningen var i overensstemmelse med ejeraftalen. Landsretten fandt, at tredjemanden ikke havde været berettiget til at stemme imod forslaget på generalforsamlingen og dømte derefter selskabet til at anerkende, at stemmeafgivningen var i strid med aktionæroverenskomsten.

Dommen bekræftede umiddelbart U 1923.636 SH om, at en ejerftale kunne have retsvirkning for selskabet. *Gomard* mente således, at afgørelsen i et vist omfang kunne ses som udtryk for ejerftalens selskabsretlige virkning, men *Borum* indvendte imod dette, at der var det særlige i sagen, at selskabet ikke havde nedlagt påstand mod, at ejerftalen skulle have retsvirkning for selskabet, jf. *Borum* i Juristen 1962 s. 255 ff., i Juristen 1962 s. 97 ff., *Gomard: Aktieselskabsret* s. 174 og *Gomard: Aktieselskabsret* 2. udg s. 265. Selskabet kunne derfor antagelig siges at have accepteret at være bundet af sagens resultat, hvilket pga. dette processuelle forhold svækker præjudikatsværdien af afgørelsen. Uanset dette synes afgørelsen at være en klar tilkendegivelse af, at ikke alle kapitalejere nødvendigvis måtte være parter i ejerftalen, før virkningen for selskabet indtrådte.

3.2.2.4 Sammenfatning af de i retspraksis opstillede betingelser

Som det ses i de tre refererede afgørelser, er der ikke nogen tvivl om, at ejerftaler kunne have retsvirkning for selskabet. Domstolene afgjorde udtrykkeligt, at en ejerftale kunne have virkning for andre personer end blot parterne i aftalen, jf. U 1996.1550 H og U 1923.636 SH. Det ses da også, at ejerftaler isoleret set kan have nyttevirkning, som taler for at anerkende gyldigheden af disse over for et selskab, selvom grundsætningen om aftalers relativitet herved fraviges, jf. afsnit 3.1. *Lego Andersen* anfører i *Aktionæroverenskomster* s. 26 i tilknytning hertil, at det ikke er muligt at opstille nogen fundamental sondring mellem selskabsret og anden gældende ret. Også andre retsområder såsom aftaleret, personret eller konkursret kan få betydning for generalforsamlingens afvikling. F.eks. kan dirigenten være nødsaget til at anvende regler fra områder som personret (en mindreårig strides med værgeren om, hvem der skal stemme, idet den mindreårige anfører, at nogle aktier er købt for selverhverv) eller konkursret (en tvist mellem en fallent og boet, om nogle aktier indgår i dette) i kombination med faktum for at afgøre, hvem der har stemmeretten. Det kan således være nødvendigt at skele til andre retsområder, for at generalforsamlingen kan afvikles korrekt.

---

¹⁵ Dommen er gennemgået på baggrund af diskussioner og referater i litteraturen. Der har ikke været fremskaffet original kopi.

Spørgsmålet er dog hvilke betingelser, der krævedes før § 82, for at en ejerftale kunne have retsvirkning for selskabets generalforsamling. Domstolene havde kun i ganske få tilfælde lejlighed til at tage stilling til spørgsmålet, hvilket gør det svært at udfinde sikre og konkrete betingelser, der kunne medføre denne virkning. Dette vanskeliggøres yderligere af de meget konkret begrundede afgørelser, hvorfor der umiddelbart kun synes at kunne udledes få og vage retningslinjer ud fra den foreliggende retspraksis:

I U 1996.1550 H, hvor ejerftalen var indgået ved selskabets stiftelse, fremgår det, at Højesteret til lagde det vægt, at aftalen var utvetydig i sit indhold, hvilket også indgik som en del af begrundelsen i U 1923.636 SH. Dette forekommer korrekt, da en generalforsamling rettelig ikke bør anvendes som et forum til at diskutere forståelsen af indholdet i en ejerftale, hvorfor aftalen måtte være klar og tydelig for at have retsvirkning for selskabet. Dette blev tillige fastslået i en kendelse fra Erhvervsankenævnet af 7. september 2004¹⁶.

Hverken U 1996.1550 H eller U 1923.636 SH nævner dog noget om mellem *hvilke parter*, aftalen skulle være klar og tydelig og heller ikke noget om, hvor mange af parterne (kapitalejerne) i et selskab, der måtte have tilsluttet sig aftalen, før den fik virkning for selskabet. Man kunne ellers overveje, om selskabsrettens flertalsprincip – hvorefter beslutninger på generalforsamlingen som udgangspunkt træffes med simpelt flertal, jf. SL § 105 (tidligere ASL §§ 77-79 og APSL §§ 32-34) – også gjaldt på dette område. Vedrørende dette spørgsmål om quorum lagde Højesteret i U 1996.1550 H til grund, at A var eneejer af anparterne i det berørte selskab, idet det nævntes, at: "... *under de foreliggende omstændigheder, hvor [A] var eneejer af anparterne i selskabet, må [ejerftalen] også anses bindende for selskabet, således at beslutningerne var ugyldige*". Det er uklart, om Højesteret hermed mente, at samtlige ejere af et selskab måtte være part i en ejerftale, for at aftalen kunne få virkning for selskabet, eller om samme resultat kunne opnås, f.eks. hvis blot et flertal af kapitalejere var part i aftalen. I den utrykte afgørelse fra 1957 afgjordes det, at en ejerftale kunne få virkning for selskabet, blot kapitalejere med et samlet flertal af stemmerettigheder var part i aftalen. Rettelig må det dog erindres, at der var nogen tvivl om præjudikatet af denne afgørelse, men i det omfang afgørelsen kunne siges at være udtryk for, at en ejerftale kunne have selskabsretlig virkning, ses det nogenlunde klart, at denne virkning kunne opnås, blot et flertal af kapitalejerne var parter i aftalen.

Vedrørende Højesterets (uklare) begrundelse er det tillige en mulighed, at begrundelsen ikke relaterede sig til antallet af kapitalejere i aftalen, men at højesteret tillagde det betydning, at ejerftalen var indgået ved stiftelsen af selskabet. Aftalen havde således gennem hele forløbet været tiltænkt at skul-

---

¹⁶<http://www.erhvervsankenaevnet.dk/sw6405.asp>.

le regulere parternes indflydelse i selskabet, da der var truffet klare valg med hensyn til fordelingen af denne. Blot kunne man ikke dømme selskabet til at efterkomme ejeraftalen, idet kun A – og ikke selskabet – var sagsøgt i sagen. Muligvis er begrundelsen således i stedet et udtryk for, at Højesteret ønskede at tage et hensyn til de andre parter i ejeraftalen, idet aftalen udgjorde rammerne for samarbejdet, men måtte overvinde det problem, at selskabet ikke kunne dømmes til at påse overholdelsen af ejeraftalen.

Som det ses, var der nogen usikkerhed om, hvilke betingelser domstolene præcist tillagde vægt, for at ejeraftaler kunne have virkning for selskabet, hvorfor det synes uklart, hvilke betingelser der måtte være opfyldt – udover at aftalens indhold skulle være klart og tydeligt.

3.3 Den juridiske litteratur

På trods af den sparsomme og præjudikatsvage retspraksis mente flere forfattere at kunne opstille nogle betingelser, som kunne medføre retsvirkning for et selskab, senest anført af *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejeraftaler s. 61:

- Når ejeraftalen var selskabet og samtlige kapitalejere bekendt,
- når ejeraftalen var entydig i forhold til afstemningstemaet (klarhedskravet), og
- når ejeraftalen omfattede samtlige kapitalejere, eller i hvert fald så mange at den samlede stemmewægt utvivlsomt var udslagsgivende.

Efter en mangeårig debat om spørgsmålet, som i realiteten startede allerede i 1947¹⁷, opnåedes der bred tilslutning til den opfattelse, at disse betingelser kunne medføre, at en ejeraftale havde retsvirkning for selskabet, jf. *Bang Sørensen & Ørjan Jensen* i NTS 2009:4 s. 80, *Werlauff* i U 2008 B s. 214 og *Krubb*: Den nye Selskabslov s. 182, ligesom *Gomard* og *Hørlyck* tidligere havde opstillet lignende betingelser, jf. *Gomard*: Aktieselskaber og Anpartsselskaber s. 154 og *Hørlyck*: Aktieselskaber s. 108. I samme retning også *Friis Hansen & Krenchel*: Dansk Selskabsret s. 170.

Den brede tilslutning til betingelserne gør det relevant at undersøge, om dette afsluttede debatten om hvilke betingelser, der medførte, at ejeraftaler havde retsvirkning for et selskab.

---

¹⁷ Jf. *Krubb*: Den nye Selskabslov s. 182.

3.3.1 Kendskab til aftalen

Den første af de nævnte betingelser er spørgsmålet om, hvem der skulle kende til ejeraftalen, for at denne kunne have retsvirkning for selskabet. Skulle selskabet være informeret om ejeraftalen, og var det nødvendigt, at alle kapitalejere havde kendskab til den, såfremt de ikke allerede var parter i den?

Vedrørende spørgsmålet om selskabet skulle være underrettet om, at der forefandtes en ejeraftale, var der overvejende tilslutning i litteraturen til det synspunkt, at selskabet skulle være gjort bekendt med ejeraftalen, for at denne kunne opnå retsvirkning for selskabet, jf. *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejeraftaler* s. 61, *Gomard: Aktieselskabsret* 2. udg s. 267 og samme i *Aktieselskaber og anpartsselskaber* s. 154, *Hørlyck: Aktieselskaber* s. 108, *Lego Andersen: Aktionæroverenskomster* s. 24 og 32, *Bang Sørensen & Ørjan Jensen* i NTS 2009:4 s. 80.

Lego Andersen antog dog, at en ejeraftale kunne have retsvirkning for selskabet, selvom den ikke var anmeldt over for selskabet i de tilfælde, hvor ”*trangen til at modvirke uret er fremtrædende, og der ikke foreligger nævneværdige hensyn til aktionærer uden for aftalen*”, jf. *Lego Andersen: Aktionæroverenskomster* s. 32. Synspunktet uddybes ikke yderligere, hvorfor det er uklart, hvilke nærmere vilkår, der krævedes herfor¹⁸.

Det synes korrekt at antage – som litteraturen også overvejende gør – at selskabet måtte være bekendt med ejeraftalen, for at den kunne opnå retsvirkning for selskabet. Selskabet var trods alt nødt til at kende til aftalen for på generalforsamlingen at kunne påse overholdelsen heraf.

Vedrørende spørgsmålet om samtlige kapitalejere skulle være informeret om aftalen, var dette kun relevant, såfremt netop ikke alle kapitalejere var parter i aftalen¹⁹. Igen indtog *Lego Andersen* det synspunkt, at en sådan betingelse var unødvendig at opstille, for at en aftale kunne have retsvirkning for selskabet, jf. *Lego Andersen: Aktionæroverenskomster* s. 27: ”*Der er næppe nogen grund til at opstille et krav om, at aftalen skal være samtlige aktionærer bekendt. Aftalen skal i de normale situationer håndhæves på generalforsamlingen, og det kan ikke have betydning om aktionærer, der ikke har ulejlighet sig med at møde frem, er orienteret om grundlaget for en twist mellem andre aktionærer om stemmeafgivningen*”.

Werlauff anførte i modsætning til *Lego Andersens* synspunkt, at en forudsætning, for at en ejeraftale kunne have retsvirkning for selskabet, var, at aftalen enten var indgået mellem eller kendt af alle

---

¹⁸ Som det ses i det følgende, opstillede *Lego Andersen* generelt mere lempelige retningslinjer for, hvornår en ejeraftale kunne have selskabsretlig virkning.

¹⁹ Spørgsmålet, om hvilket quorum, der krævedes, for at en ejeraftale kunne have selskabsretlig virkning, behandles nedenfor under punktet ”Majoritetskravet”.

ejerne, jf. *Werlauff*: Selskabsret s. 373. Dette resultat fremkom på baggrund af en analyse af retten til aftalefrihed og fuldmagtslærens sondring mellem legitimation og bemyndigelse, jf. *Werlauff* i U 2008 B s. 209. *Werlauffs* ræsonnement var, at en ejerftale kunne sammenlignes med en fuldmagt, hvor spørgsmålet om bundethed afhang af, om medkontrahenten var vidende om, at bemyndigelsen blev overtrådt. Parallellen kunne ifølge *Werlauff* drages, fordi den enkelte kapitalejer stadig besad stemmeretten (legitimationen), men havde forpligtet sig til at stemme på en bestemt måde (bemyndigelsen). Medkontrahenten var i denne relation de øvrige kapitalejere, som kunne støtte ret på forpligtelsen til at stemme på en bestemt måde. Konklusionen var, at stemmeafgivning, der fandt sted i strid med en stemmebindingsaftale, kunne og skulle tilsidesættes, såfremt de andre kapitalejere var bekendt med aftalen. Det krævedes i den forbindelse, at ejerftalen var *samlige* kapitalejere bekendt, da medkontrahenten som nævnt var de andre kapitalejere i selskabet.

Vedrørende *Werlauffs* ræsonnement må man konstatere, at det synes at være en noget speciel juridisk konstruktion at trække fuldmagtslæren ned over hovedet på kapitalejerne, som afgiver deres *egen* stemme på generalforsamlingen. Der er en vis form for retfærdighedslogik i det synspunkt, at samtlige kapitalejere skulle være omfattet eller bekendt med aftalen, men at opnå dette resultat ved hjælp af fuldmagtslæren forekommer ikke korrekt. Kapitalejere afgiver jo netop deres *egen* stemme på generalforsamlingen, så i realiteten er dette så langt fra en fuldmagtssituation, som man overhovedet kan komme.

Tilsvarende betragtning anførtes af *Lego Andersen* (der som nævnt var af den overbevisning, at ikke alle kapitalejere behøvede at være bekendt med aftalen), jf. *Lego Andersen* i U 2008 B s. 426. *Lego Andersen* nævnte for det første, at det var overraskende, at det var kapitalejerne og ikke dirigenten, som *Werlauff* anså som værende medkontrahenten. Det overraskende var dog ikke resultatet, at en ejerftale kunne have retsvirkning for selskabet, men derimod ræsonnementet herfor. *Lego Andersen* så i og for sig resultatet som rigtigt og var enig i, at en ejerftale kunne have retsvirkning for selskabet, men resultatet kunne ikke opnås ved at bruge en fuldmagtskonstruktion, som *Werlauff* gjorde. *Lego Andersens* afvisning af at anvende fuldmagtskonstruktionen, som *Werlauff* gjorde, hang sammen med, at *Lego Andersen* for det andet antog, at det ikke kunne være et korrekt resultat, at stemmebindingsaftalen kun skulle overholdes, såfremt alle kapitalejere var bekendt med ejerftalen. De, der ikke kendte til aftalen, kunne blive orienteret om den på generalforsamlingen, og de fraværende var der ikke nogen tungtvejende hensyn at tage til. *Lego Andersen* ville altså tillægge en ejerftale retsvirkning for selskabet, selvom ikke alle kapitalejere var bekendt med ejerftalen.

Werlauff og *Lego Andersen* fremkom ikke med yderligere bidrag til debatten, før selskabsloven trådte i kraft, og spørgsmålet blev således ikke endeligt afklaret²⁰. Det forekommer at være mest korrekt, at alle kapitalejere i selskabet måtte kende til aftalen, så alle ejere kunne indrette deres position i henhold hertil. Litteraturen har da også overvejende haft samme opfattelse som *Werlauff*, nemlig at samtlige kapitalejere skulle have kendskab til aftalen, jf. *Hørlyck*: Aktieselskaber s. 108, *Krubl*: Den nye Selskabslov s. 182, *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejeraftaler s. 62 og *Gomard*: Aktieselskaber og anpartsselskaber s. 154.

3.3.2 Klarhedskrav

Størstedelen af forfatterne, der deltog i debatten om ejeraftalers retsvirkning for selskabet, antog, at ejeraftaler skulle være klare og entydige, før de kunne tillægges virkning på et selskabs generalforsamling, jf. f.eks. *Gomard*: Aktieselskabsret 2. udg s. 267, *Hørlyck*: Aktieselskaber s. 108, *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejeraftaler s. 64 og *Werlauff* i U 2008 B s. 211.

Begrundelsen for at fremføre et krav om klarhed var, at såfremt dirigenten skulle afgøre, om en given stemmeafgivning var i strid med en ejeraftale, måtte der være en vis klarhed om aftalens indhold. *Lund Nielsen* anførte i U 1966 B s. 176 således, at *"det er rimeligt, at en generalforsamling ikke skal belastes eller forsinkes af, at visse aktionærer har indgået aftale om en bestemt optræden men nu ikke kan enes om forståelsen heraf"*. *Gomard* nævnte i samme retning, at medmindre en afstemning kan betegnes som *"åbenbart forkert, bør vedtagelsen ikke uden videre tilsidesættes som ugyldig, dersom tilsidesættelsen ville kunne være til skade for selskabet eller dets aktionærer"*, jf. *Gomard*: Aktieselskabsret 2. udg. s. 267.

Der var således udbredt enighed²¹ om, at aftalen skulle være klar og tydelig for at kunne have retsvirkning for selskabet, hvilket også stemmer overens med retspraksis, jf. U 1923.636 SH.

3.3.3 Majoritetskravet

Sidste spørgsmål er, om det krævedes, at samtlige kapitalejere skulle være med i aftalen, eller om blot et beslutningsdygtigt flertal skulle være parter i aftalen, for at en ejeraftale kunne have virkning for et selskabs generalforsamling.

---

²⁰ *Werlauff* skrev en artikel i U 2009 s. 119 som svar på *Lego Andersens* artikel i U 2008 s. 425. *Werlauffs* artikel indeholdt dog ikke debat om dette emne, men fastholdt blot synspunktet.

²¹ *Lego Andersen* anførte dog, at klarhedskravet som udgangspunkt alene burde udstrækkes til at fastslå, hvad en aktionær *ikke* måtte stemme for, jf. *Lego Andersen*: Aktionæroverenskomster s. 28 og samme i U 2008 B s. 429. Det forekommer formalistisk, hvordan man beskriver klarhedskravet. Det vigtigste er, at der ikke opstår en situation, hvor det vil være *"umuligt eller dog meget vanskeligt for dirigenten at tage hensyn til en aftale, der først dukker op på mødet eller om hvis rette forståelse parterne strides"*, jf. *Gomard*: Aktieselskaber og anpartsselskaber s. 154. Ellers er aftalen ikke tilstrækkelig klar og tydelig.

Bang Sørensen & Ørjan Jensen mente, at i hvert fald i de tilfælde, hvor en aftale omfattede samtlige (eller som minimum de kontrollerende) kapitalejere, kunne aftalen påvirke gyldigheden af beslutninger på generalforsamlingen, jf. NTS 2009:4 s. 79 f.

Gomard mente, at der kunne være betænkeligheder ved at tilsidesætte en beslutning truffet af generalforsamlingen, som var i strid med en ejerftale, hvis ikke alle kapitalejere var omfattet af aftalen, jf. Aktieselskabsret 2. udg. s.267. I en senere fremstilling nævnte *Gomard* dog, at et selskab formentlig i almindelighed var ”bundet af en aktionæroverenskomst, der er kendt og omfatter alle aktionærerne, eller er bundet over for dem, der har tiltrådt aftalen for så vidt angår deres stemmeafgivning”, jf. Aktieselskaber og anpartsselskaber s. 154.

Lego Andersen mente, som nævnt i afsnittet ovenfor om kendskab til aftalen, at det ikke kunne være en betingelse, at alle kapitalejerne havde kendskab til aftalen, for at den fik retsvirkning for selskabet, jf. U 2008 B s. 429. Dermed kan man slutte, at han ikke krævede fuldstændig deltagelse fra ejerkredsen, for at aftalen kunne få virkning for selskabets generalforsamling.

Schans Christensen mente i *Kapitalselskaber* s. 234, at man alene med sikkerhed kunne udlede af U 1996.1550 H, at en ejerftale kunne være bindende for et anpartsselskab, og kun såfremt samtlige anpartshavere var omfattet af aftalen.

Werlauff anførte, at en ejerftale kunne få retsvirkning for selskabet, ”forudsat at aftalen var indgået mellem eller dog kendt af alle ejerne”, jf. *Selskabsret* s. 373. I en fremstilling af *Werlauff* og *Schaumburg-Müller* blev det uddybet, at en aftale mellem ejerne kunne have retsvirkninger i forhold til selskabets generalforsamling, såfremt aftalen blandt andet omfattede samtlige kapitalejere, eller i hvert fald så mange, at den samlede stemmewægt utvivlsomt var udslagsgivende, jf. *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejerftaler* s. 61.

Hørlyck nævnte, at der efter alt at dømme var ”sket den afklaring, at stemmeretsaftaler, der har omfattet alle aktionærerne eller dog været alle aktionærerne og selskabet bekendt, kan håndhæves i forhold til selskabet”, jf. *Hørlyck: Aktieselskaber* s. 108.

Som det ses, opnåedes der ikke fuldstændig konsensus om, hvor stor en tilslutning fra kapitalejerne, der krævedes, for at en ejerftale kunne få virkning i forhold til generalforsamlingen. Der sås en vis

tendens til, at ikke alle kapitalejere nødvendigvis skulle være parter i aftalen, jf. også den utrykte afgørelse fra 1957, men det eneste konkrete forslag, med hensyn til ”hvor få” deltagere man kunne ”nøjes med” for at opnå retsvirkning for selskabet, var *Schaumburg-Müller & Werlauffs* og *Bang Sørensen & Ørjan Jensens* forslag, om at der skulle være et utvivlsomt beslutningsdygtigt flertal. Litteraturen kunne således ikke udfinde noget sikkert holdepunkt for, hvor stor en del af kapitalejerne, der skulle være part i aftalen for at give denne retsvirkning for selskabet. At der ikke opnåedes et endeligt resultat er i overensstemmelse med betragtningerne i afsnit 3.2.2.4.

3.3.4 Dirigentens beføjelser

Som nævnt i afsnit 2.2 må det erindres, at en situation, hvor en part i en ejerftale bryder ejerftalen og afgiver en aftalestridig stemmeafgivning, nok sjældent vil forekomme i praksis. Ikke desto mindre ses det i retspraksis, at situationen ikke er utænkelig, og der er derfor brug for at undersøge, hvilke beføjelser dirigenten på selskabets generalforsamling har, såfremt situationen opstår.

Spørgsmålet om dirigentens rolle ved en aftalestridig stemmeafgivning har hovedsageligt drejet sig om, hvorvidt sanktionsmulighederne var korrektion af stemmeafgivningen, eller om dirigenten helt eller delvist kunne erklære stemmeafgivningen for ugyldig. Spørgsmålet er endnu en gang behandlet særligt i en debat mellem *Werlauff* og *Lego Andersen*.

I U 2008 B s. 210 og U 2009 B s. 119 argumenterede *Werlauff* for, at en ejerftale måtte være selveksekverende på selskabets generalforsamling, forstået således at dirigenten måtte have samme beføjelser, som domstolene ville have ved en prøvelse af retsvirkningen af en stemmeafgivning i strid med en stemmebindingsaftale, herunder korrektion og ugyldighed, jf. aktieselskabsloven (AL) § 81, stk. 4. *Werlauffs* synspunkt var baseret på det tidligere nævnte²² ræsonnement om, at fuldmagtslæren kunne anvendes på en situation, hvor en kapitalejer havde stemt i modstrid med en aftale, han havde indgået med de andre kapitalejere:

”Der må nødvendigvis heraf følge en retstilstand, hvorefter en stemmeafgivning, der finder sted i strid med en stemmebindingsaftale, kan og skal tilsidesættes, såfremt aftalen er alle andre aktionærer i selskabet bekendt, hvilket vil være tilfældet, såfremt de alle er parter i aftalen, men også i andre tilfælde, hvor de alle er bekendt med aftalen. Den aftalestridige stemmeafgivning bliver ikke blot ugyldig i den forstand, at den bortfalder, men må under indtryk af AL § 81, stk. 4, korrigeres, således at den i stedet får det indhold, den skulle have haft, hvis aftalen var blevet fulgt. Når domstolene efterfølgende har kompetencen til at ændre den afgivne stemme, således at den får det korrekte indhold, og således at den samlede generalforsamlingsbeslutning derved ændres til det, der ville være besluttet, hvis den aftalestridige

---

²² Som gennemgået i afsnittet ”Kendskab til aftalen”.

stemme var blevet afgivet aftalekonformt, må dirigenten på generalforsamlingen antages at have en tilsvarende beføjelse, idet han skal konstatere, hvad der retteligt er besluttet. Under disse omstændigheder bliver aktionæroverenskomstens stemmebinding derfor selvekssekverende”, jf. Werlauff i U 2008 B s. 210.

Lego Andersen opponerede mod dette synspunkt i U 2008 B s. 427. *Lego Andersen* gav *Werlauff* medhold i, at en domstol i sidste ende kunne korrigere en generalforsamlingsbeslutning, jf. AL § 81, stk. 4, men denne korrektion bestod enten i, at en vedtaget generalforsamlingsbeslutning blev erklæret ugyldig, eller et af dirigenten forkastet forslag blev erklæret gyldigt. En domstol havde ifølge *Lego Andersen* rigtigt nok hjemmel i AL § 81, stk. 4 til at korrigere en generalforsamlingsbeslutning, men ikke til at korrigere den individuelle stemmeafgivning, så den stemte overens med ejaftalen, som *Werlauff* mente. Ydermere havde *dirigenten* ikke beføjelser til at foretage andet end at vurdere, om en stemmeafgivning var gyldig eller ej, og slet ikke efter § 81, stk. 4, der kun omhandlede *rettens* beføjelser ved en afgørelse om lovligheden af en generalforsamlingsbeslutning. Lignende resultat ses hos *Gomard*: Aktieselskabsret 2. udg s. 265.

Sammenfattende må det konstateres, at *Werlauffs* synspunkt, med hensyn til at en aftalestridig stemmeafgivning kunne korrigeres af dirigenten, synes at være mest logisk, da hensynet bag en ejaftale netop var, at den skulle have virkning på generalforsamlingen. Dette talte for, at dirigenten havde beføjelse til at korrigere en aftalestridig stemmeafgivning. Imod dette må indvendes, at hvor fornuftigt ræsonnementet end syntes at være, var der ikke hjemmel hertil i AL § 81, stk. 4, og *Werlauffs* argumentation for at opnå dette resultat, at en dirigent kunne korrigere en stemmeafgivning, forekom heller ikke overbevisende:

*”Den aftalestridige stemmeafgivning bliver ikke blot ugyldig i den forstand, at den bortfalder, men må under indtryk af AL § 81, stk. 4, korrigeres, således at den i stedet får det indhold, den skulle have haft, hvis aftalen var blevet fulgt”, jf. det tidligere²³ citerede af *Werlauff* i U 2008 B s. 210.*

At anføre at en aftale ”under indtryk” af AL § 81, stk. 4 kan korrigeres uden at uddybe det nærmere, virker som en noget spinkel argumentation, selv om nok så mange gode intentioner taler herfor. Ydermere tager *Werlauff* i sin argumentation ikke højde for det tilfælde, hvor en kapitalejer, som var part i en ejaftale, udeblev fra generalforsamlingen, f.eks. hvis han ikke ønskede at stemme i overensstemmelse med aftalen. Mente *Werlauff* da også, at dirigenten kunne korrigere afstemningsresultatet, som hvis den udeblivende kapitalejer havde været til stede og stemt, som han havde forpligtet sig til? *Werlauffs* argumentation tog ikke stilling til dette og synes på dette punkt at lide af en mangel.

---

²³ Ovenfor.

Som nævnt ovenfor kritiseredes *Werlauffs* argumentation tillige kraftigt af *Lego Andersen* i U 2008 B s. 427 med samme synspunkter.

Korrekt er det, som det omtales af *Werlauff & Nørgaard: Vedtægt og aktionæraftale* (1987) s. 326, at det ville være praktisk og procesbesparende, om man på en generalforsamling straks kunne erstatte en ”forkert” generalforsamlingsbeslutning med en ”rigtig”. At drage den konklusion, som *Werlauff* gjorde, at en dirigent kunne korrigere en stemmeafgivning, fordi domstolene alligevel havde denne mulighed i sidste ende, forekommer ikke at være et korrekt resultat. Der ses ikke at være hjemmel hertil.

På baggrund af *Werlauffs* og *Lego Andersens* debat må det konstateres, at der var en vis usikkerhed omkring dirigentens beføjelser i tilfælde af, at der skete aftalestridig stemmeafgivning. Dirigenten kunne erklære afstemningen for ugyldig, men det var usikkert, om han havde andre sanktionsmuligheder.

3.4 Sammenfatning af retstilstanden før SL

Som det ses i litteraturen, var der før SL en livlig debat om fastlæggelsen af betingelserne, for at en ejerftale kunne have retsvirkning for et selskab, og selvom der tegnede sig nogle hovedtræk, blev der ikke opnået fuldstændig enighed om, hvilke betingelser, der krævedes. *Schaumburg-Müller & Werlauffs* betingelser nævnt i afsnit 3.3 opnåede bred tilslutning, men efter gennemgang af retskilderne og litteraturen må det konstateres, at det alligevel synes at være en anelse uklart hvilke, eller præcist hvor mange af disse betingelser, der medførte, at en ejerftale kunne have retsvirkning for selskabet. Der er således ikke grundlag for at konkludere, at retstilstanden før § 82 med hensyn til ejerftalers retsvirkning for selskabet var endeligt afklaret.

På trods heraf må det med en vis sikkerhed kunne konkluderes, hvornår en ejerftale kunne opnå retsvirkning for selskabet: nemlig *i hvert fald* i de tilfælde, hvor *samlige* af de omtalte betingelser var opfyldt. Debatten omhandlede jo i vidt omfang hvilke betingelser, der som *minimum* skulle være opfyldt, for at en ejerftale kunne have retsvirkning for selskabet – f.eks. om det krævedes, at alle kapitalejere eller blot kapitalejere med den udslagsgivende stemmewægt skulle være part i ejerftalen. Der var derimod ikke tvivl om, at en ejerftale kunne have virkning udover blot det interne forhold mellem aftaleparterne, idet den selskabsretlige virkning var fastslået med U 1996.1550 H. I indledningen til U 1996.1550 H ses det desuden, at der henvistes til de af *Schaumburg-Müller & Werlauff* opstillede

betingelser²⁴, hvorfor Højesteret må anses for at have givet tilsagn til, at disse betingelser var tilstrækkelige. Ved en modsætningsslutning må det således antages, at eftersom ikke andre betingelser end de nævnte har været berørt i retspraksis, var i *hvert fald* disse betingelser tilstrækkelige til at skabe selskabsretlig virkning²⁵.

En ejerftale havde således retsvirkning for selskabet, i *hvert fald* såfremt *samlige* betingelser var opfyldt, dvs. i de tilfælde, hvor *selskabet var bekendt* med en ejerftale (der tilsigtede at have virkning for selskabet), hvor *ejerftalen var entydig*, hvor i hvert fald *samlige kapitalejere* var en del af aftalen, og hvor en af parterne i ejerftalen *gjorde gældende*, at selskabet måtte respektere ejerftalen. En aftalepart kunne naturligvis af den ene eller anden årsag undlade at fastholde aftalen over for selskabet, selvom aftalen ellers opfyldte betingelserne for at have retsvirkning for selskabet.

Hvor "lidt" der skulle til, før en ejerftale havde virkning for selskabet, er ikke muligt at konkludere.

3.5 Hyppigheden af ejerftaler med retsvirkning for selskabet – er § 82 en ændring af retstilstanden?

Retstilstanden før SL må som antaget ovenfor være således, at ejerftaler utvivlsomt kunne have retsvirkning for et selskab – i hvert fald i de tilfælde, hvor *samlige* af de nævnte betingelser var opfyldt. Spørgsmålet er så, hvor ofte dette forekom.

Moderniseringsudvalget antog, at det kun var i ganske få tilfælde, at parterne i en ejerftale tilstræbte, at aftalen skulle have retsvirkning for selskabet, hvorfor § 82 er en videreførelse af gældende ret, jf. *Betænkningen* s. 282: "*Efter udvalgets²⁶ opfattelse er en sådan regulering [§ 82] for langt hovedparten af ejerftaler en kodificering af gældende ret, og det vil således ikke være nødvendigt med egentlige overgangsregler for eksisterende ejerftaler. For de ganske få ejerftaler, hvor aftalen tilstræber at forpligte selskabet og dets beslutninger på generalforsamlingen, må aftalens parter genforhandle aftalen, såfremt man ikke vil nøjes med de civilretlige sanktioner eller den selskabsretlige sanktion, som reguleringen i kapitel 23²⁷ giver*", jf. *Betænkningen* s. 282.

---

²⁴ Dog i den tidligere udgave af værket hvor Jørgen Nørgaard var medforfatter, jf. *Werlauff & Nørgaard: Vedtægter og aktionæroverenskomster* s. 61 ff.

²⁵ Advokat Michael Nørregaard sagde i et tv-interview tilsvarende, at ejerftaler før SL uden tvivl var bindende for selskabet, jf. Børsen TV d. 5/1-2010: <http://borsentv.dk/investor.html?clipid=6665>

²⁶ Det er ikke overraskende, at Moderniseringsudvalget indtog denne holdning. Jan Schans Christensen var formand for det underudvalg, der udformede § 82, jf. <http://www.eogs.dk/sw31739.asp>.

Schans Christensen var en af forfattere, der var mest skeptisk vedrørende præjudikatværdien af U 1996.1550 H, jf. *Schans Christensen: Kapitalselskaber* s. 234. Samme holdning konstateredes ved personlig samtale med lektor ved Juridisk Institut *Noe Munck*, der også var medlem af underudvalget.

²⁷ Kapitel 23 (kapitel 22 i selskabsloven som den blev vedtaget) indeholder bestemmelser om erstatning. Som nævnt nærmere nedenfor vil dette næppe ofte være en tilstrækkelig sanktionsmulighed.

I litteraturen var der derimod ikke tilslutning til Moderniseringsudvalgets opfattelse af retstilstanden. Den overvejende opfattelse i litteraturen var, at ejerftaler, der tilstræbte at have retsvirkning for selskabet, forekom i et væsentlig større omfang, end Moderniseringsudvalget antog:

Advokaterne Bang Sørensen og Ørjan Jensen anførte i NTS 2009:4 s. 87, at Moderniseringsudvalgets opfattelse næppe udtrykte *"den almindelige opfattelse blandt (i hvert fald) praktikere"*.

Advokat Martin Christian Kruhl mente i Den Nye Selskabslov s. 182, at bemærkningerne til § 82, om at man ønskede at "præcisere" retstilstanden, ikke var retvisende.

Advokaterne Lundgren og Høeg Madsen anførte i Erhvervsjuridisk Tidsskrift 2010 s. 171 ff., at *"det er vores vurdering, at selskabslovens § 82 – uanset forarbejdernes angivelse af, at den er udtryk for kodificering af allerede gældende ret i praksis opleves som en fundamental ændring af flere kapitalejeres regulering af deres indbyrdes forhold"*.

Advokat Jens Chr. Hesse Rasmussen beskrev i INSPI nr. 7/8 2009 s. 58 omfanget af ejerftaler, der tilsigtede at have retsvirkning for selskabet således: *"... på trods af de forskellige holdninger i litteraturen til retsvirkningerne af ejerftaler for selskaberne og betingelserne for retsvirkningernes indtræden, har aktørerne på det adfærdsdrevne marked for corporate control i vidt omfang anvendt ejerftaler ud fra en forudsætning om, at de kan binde selskabet"*.

Werlauff nævnte i Skatterevisoren online 2010.4.4 s. 4, at *"SL § 82 har omformet retstilstanden på håndfast og følelig måde"*.

Advokatrådet anførte, at *"det må antages, at størstedelen af de unoterede selskaber med en ejerkerds bestående af 2-10 kapitalejere har en kapitalejerftale tiltrådt af samtlige eller hovedparten af kapitalejerne. Aftalens vilkår udgør en forudsætning for den investering, kapitalejerne har foretaget. Såfremt en kapitalejerftale i disse selskaber ikke kan håndhæves på generalforsamlingen, således at dirigenten selv ikke i helt klare tilfælde af aftalebrud skal erklære stemmeafgivningen for ugyldig, vil det betyde, at aftalen reelt er virkningsløs. [...] Henset til den store udbredelse af kapitalejerftaler må det siges, at den nuværende retstilstand fungerer uproblematisk, og det synes derfor ubegrundet og retssikkerhedsmæssigt problematisk at indføre en bestemmelse, der for eksisterende aftaler har karakter af et ekspropriativt indgreb og reelt fjerner det grundlag, mange investeringer er foretaget på"*, jf. Advokatrådets høringsvar s. 13.

Werlauff gav i U 2009 B s. 119 fuld opbakning til Advokatrådets synspunkt, om at den eksisterende retstilstand skulle bevares, ligesom også advokat Martin Christian Kruhl gjorde. *Kruhl* anførte, at såfremt man skulle ”anerkende en vis berettigelse af reglen i SL § 82, er det i forhold til de offentligt handlede (noterede) selskaber. I så fald burde man imidlertid have ladet reglen gælde alene for disse ca. 200 aktieselskaber, og ladet de øvrige mere end 100.000 aktie- og anpartsselskaber forblive under den hidtidige retsstilling, hvilket også var hvad Advokatrådet anbefalede i sit hørings svar”. I praksis skete den egentlige materielle regulering af kapitalejernes indbyrdes rettigheder og forpligtelser i ejeraftalerne, jf. *Kruhl*: Ejerftaler s. 87. Forfatteren mener derfor, at § 82 kun er berettiget i de helt store selskaber, hvor selskabet umuligt kan tage stilling til de aftaler, som kan være indgået på kryds og tværs af tusindvis af kapitalejere²⁸.

I litteraturen, omkring udbredelsen af ejerftaler med selskabsretlig virkning, som særligt er skrevet af advokater, var forfatterne altså af den overbevisning, at ejerftaler – uanset debatten om hvilke betingelser der krævedes – i praksis klart tilstræbte (og havde) retsvirkning for selskabet. Baseret på resultaterne i en ny PhD-afhandling om ejerftaler, hvor der foretoges en empirisk undersøgelse af ejerftaler i praksis, må man konstatere, at denne opfattelse synes at være korrekt.

Undersøgelsens data viste, at ud af 72 undersøgte ejerftaler indeholdt 89 % af aftalerne bestemmelser om regulering af parternes forvaltningsmæssige beføjelser (stemmeretten). Af disse lempede 98 % af aftalerne majoritetsprincippet, således at minoriteten tillagdes en bedre retsstilling på generalforsamlingen end den, der automatisk følger af selskabslovgivningen, hvor indflydelse som udgangspunkt udøves på baggrund af ejerandele, jf. *Kruhl*: Ejerftaler s. 57. Formålet var altså i langt størstedelen af ejerftaler at ændre magtstrukturen i ejerkredsen, så minoriteten fik mere indflydelse – der skete ”magtspredning”, jf. *Werlauff* i U 2008 B s. 208²⁹.

Selvom undersøgelsen ikke nævner noget om, i hvilket omfang betingelserne, for at give ejerftalerne retsvirkning for selskabet, var opfyldt i de enkelte tilfælde, ses undersøgelsens resultat alligevel at stå i skarp kontrast til Moderniseringsudvalgets synspunkt om, at ejerftalers formål sjældent var at have retsvirkning for selskabet på generalforsamlingen, jf. *Betænkningen* s. 282. Ud af de undersøgte ejerftaler indeholdt 89 % bestemmelser, der tilsigtede spredning af magten i selskabet ved at fravige det selskabsretlige flertalsprincip. I de fleste af disse aftaler bestod reguleringen i denne henseende deri, at en række væsentlige beslutninger (salg af hele eller dele af kapital selskabets aktiver, dispositioner over fast ejendom, større låneoptagelser m.v.) alene kunne træffes, såfremt parterne var enige

---

²⁸ § 82 kan ”ses som udtryk for, at man, baseret på forestillinger om generalforsamlingen hos A.P. Møller-Mærsk A/S eller Novo Nordisk A/S, de facto skyder gråspurve med kanoner”, jf. *Kruhl*: Den nye Selskabslov s. 208.

²⁹ Med henvisning til begrebets ”fader” Carl Martin Roos.

herom eller alternativt med tilslutning fra mere end en simpel majoritet, jf. *Krull: Ejeraftaler* s. 57. Baseret på vigtigheden af sådanne beslutninger må man antage, at parterne næppe har tænkt, at deres stemmeret ikke skulle have retsvirkning for selskabet, hvilket også understøttes af (særligt) de mange advokaters litterære bidrag. Hvis A og B har indgået en ejeraftale vedrørende deres fælles selskab, har A naturligvis interesse i, at han direkte på generalforsamlingen kan stemme imod B's forslag om for eksempel at sælge selskabets produktionsapparat eller opsige lejekontrakten af selskabets lokaler. A ville intet vinde ved at gennemføre en efterfølgende retssag om, at det f.eks. var en ugyldig beslutning, at selskabet opsagde de lejede lokaler. Beslutningen kan i praksis ikke føres tilbage. A har således interesse i aftalens selskabsretlige virkning og ikke kun i virkningen inter partes.

At den selskabsretlige virkning af en ejeraftale nærmere var hovedreglen frem for undtagelsen ses også i *Lego Andersen: Aktionæroverenskomster* s. 20: *"Parterne kan selvsagt aftale, at aktionæroverenskomsten ikke skal have nogen betydning for gyldigheden af beslutninger på generalforsamling, således at en tilsidesættelse af aktionæroverenskomsten ved parternes stemmeafgivning er et rent inter partes anliggende, som kan give anledning til misligholdelsesvirkninger. En sådan aftale ses imidlertid sjældent eller aldrig"*.

På baggrund af den refererede litteratur og resultaterne i PhD-afhandlingen må man konstatere, at kapitalejere og advokater næppe har anvendt ejeraftaler ud fra den opfattelse, at de ikke var bindende for selskabet. Et argument, der støtter denne antagelse, er, at betingelserne for ejeraftalens selskabsretlige virkning ses at kunne opfyldes uden nævneværdigt besvær – i vidt omfang næsten automatisk – grundet den danske selskabsdemografi, jf. nedenfor. Det har nærmest formodningen imod sig, at parterne i en ejeraftale ikke (enten bevidst eller tilfældigt) havde foretaget de få og relativt simple tiltag, som medførte, at en ejeraftale kunne få retsvirkning for selskabet:

1. Ejeraftalen omfattede samtlige kapitalejere eller i hvert fald så mange, at den samlede stemmewægt utvivlsomt var udslagsgivende,
2. ejeraftalen var selskabet og samtlige kapitalejere bekendt, og
3. ejeraftalen var entydig i forhold til afstemningstemaet (klarhedskravet).

Ad 1) I *Betænkningen* s. 568 er det lagt til grund, at 80-90 % af alle danske aktieselskaber kun har 1, 2 eller højst 3 ejere. En undersøgelse af mere end 1300 anpartsselskaber viste samme tendens, idet 67 % af selskaberne havde 2 ejere, og kun 4 % havde mere end 4 ejere, jf. *Neville* i NTS 2008:4 s. 109. Disse data understøttes af *Krull: Ejeraftaler* s. 37, hvis undersøgelse af ejeraftaler viste, at i alt 84 % af alle de undersøgte selskaber havde 2-3 ejere.

Idet små selskaber særligt er karakteriseret ved samarbejdet og det personlige forhold mellem ejerne, jf. *Neville* i NTS 2008:4 s. 109 og *Krubl*: Ejerftaler s. 50, er der en klar formodning om, at såfremt der i et selskab forefandt en ejerftale, måtte samtlige kapitalejere pga. den snævre ejerkreds være omfattet. I *Krubl*: Den nye Selskabslov s. 207 nævnes det eksplicit, at en ejerftale mellem kapitalejerne stort set altid vil omfatte samtlige kapitalejere. Dette skyldes i særdeleshed, at et mindre selskabs succes eller fiasko i høj grad afhænger af samarbejdet mellem ejerne, jf. *Neville* i NTS 2008:4 s. 110.

Ad 2) Den nævnte undersøgelse af anpartsselskaber viste, at der i 89 % af selskaberne var helt eller delvist sammenfald mellem ejerne og ledelsen af selskabet, jf. *Neville* i NTS 2008:4 s. 109. Ofte sås endda et krav om, at medejerskab direkte forudsatte deltagelse i ledelsen af et selskab. Samme ejerstruktur må antages at gælde for aktieselskaber, jf. *Betænkningen* s. 558, der nævner, at selskabsdeltagerne oftest er ansat i selskabet. Som nævnt har langt de fleste aktieselskaber få ejere, og oftest er ejerne tillige ansat i selskabet, jf. *Krubl*: Ejerftaler s. 49 ff. Der er derfor formodning om, at ejerne af et selskab, når de er ansat i selskabet, besidder ledende poster, og at kravet, om at en ejerftale skulle være både selskabet og samtlige kapitalejere bekendt, derfor er opfyldt.

Ad 3) Det må antages, at der i praksis relativt sjældent var tale om fortolkningstvivel af en ejerftale, da formålet ofte alene var at fravige flertalsprincippet på generalforsamlingen og i stedet kræve enstemmighed vedrørende beslutninger i selskabet, jf. *Krubl*: Ejerftaler s. 57 og *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejerftaler s. 68 ff. F.eks. var det ofte aftalt, at en væsentlig generalforsamlingsbeslutning skulle vedtages med enstemmighed i stedet for simpelt flertal, som er udgangspunktet efter selskabslovgivningen³⁰, jf. *Krubl*: Ejerftaler s. 57 og *Neville* i NTS 2008:4 s. 114 ff. Dette ville nok sjældent udløse en juridisk diskussion af, om f.eks. klarhedskravet var opfyldt.

På baggrund af litteraturens betragtninger og resultaterne i PhD-afhandlingen må det konstateres, at det næppe kun var i sjældne tilfælde, at en ejerftale tilstræbte at have retsvirkning for selskabet. Som nævnt var dette, hvad Moderniseringsudvalget forudsatte ved konstruktionen af § 82, jf. *Betænkningen* s. 282.

§ 82 er reelt møntet på en problematik, der praktisk talt kun forekom i store noterede aktieselskaber med en bred ejerkreds, hvor det kunne være relevant at afslutte tvivlen om, hvilke betingelser der

---

³⁰ Jf. nu SL §§ 105-107 og tidligere ASL §§ 77-79 og APSL §§ 32-34.

skulle opfyldes, før et selskab var bundet af en ejerftale. I de små anpartsselskaber og unoterede aktieselskaber med en begrænset ejerkreds fungerede brugen af ejerftaler imidlertid uden problemer, jf. *Advokatrådets høringsvar* og *Werlauff* i U 2009 B s. 119.

Det er derfor ikke uden belæg at påstå, at ejerftaler indgået før § 82 ikke blot *kunne* have retsvirkning for selskabet, men nærmere som udgangspunkt *havde* dette, i hvert fald i de små anpartsselskaber og unoterede aktieselskaber, og at § 82 derfor er en væsentlig ændring af retstilstanden for ejerftaler. Selvom det obligationsretlige udgangspunkt er, at en aftale kun er bindende mellem aftalparterne, kan man med god grund mene, at der inden for selskabsretten var en fast modifikation til dette udgangspunkt, fordi det i praksis altid måtte have været et ønske blandt kapitalejere i små selskaber, at en ejerftale skulle have retsvirkning for selskabet, jf. ønsket om magtspredning i afsnit 2.1.

Som endnu et eksempel på § 82's betydning for en ejerftale som tilstræbte at sprede magten, kan man forestille sig C A/S, hvor A indbringer 90 % af kapitalen og B 10 %. Der aftales ikke i vedtægterne forskellig stemmeret eller anden form for præferencerettighed for hverken A eller B. Parterne aftaler alene i en ejerftale, at fordelingen af stemmer skal være 50/50, da B indbringer nødvendig viden for selskabet og derfor er vigtig for udviklingen af selskabet. Efterhånden som virksomheden vokser, ansættes der flere specialister med samme viden som B, hvorfor virksomheden bliver uafhængig af B's viden.

Ved indførelsen af § 82 er retsvirkningen, at aftalen mellem A og B ikke længere har retsvirkning for selskabet, uden at B kan stille noget op. Hvis A ønsker at sætte sig igennem på generalforsamlingen, kan han i kraft af sin 90 % kapitalandel gøre det. Aftalen er selvfølgelig stadig bindende inter partes mellem A og B, men reelt har A ved en lovændring fået overdraget den fulde kontrol med selskabet. Parterne må så "genforhandle vilkårene", jf. *Betænkningen* s. 282, men hvad kan B tilbyde? Reelt intet. Selskabet er praktisk talt uafhængig af B, hvis kapitalandel blot udgør 10 %.

Konsekvensen er altså, at B efter en lovændring er sat uden for indflydelse, da stemmeretten som udgangspunkt følger kapitalandelen i selskabet, jf. SL kap. 4. B kan herefter alene gøre brug af de obligationsretlige misligholdelsesbeføjelser, såsom at stævne A med krav om erstatning for en given disposition foretaget af A, hvis A bryder aftalen med B³¹. Dette forudsætter dog, at B kan bevise et tab. I det tilfælde, at A på egen hånd ansætter en ny direktør i virksomheden, og direktøren ikke er skyld i et økonomisk tab for virksomheden, har B ikke nogen sanktionsmuligheder over for A's brud på ejerftalen.

---

³¹ Som nævnt i afsnit 2.2 anses naturalopfyldelse for at være en hypotetisk misligholdelsesbeføjelse, jf. *Hesse Rasmussen* i INSPI nr. 7/8 2009 s.58.

Som det ses pga. den danske selskabsdemografi og de hensyn, der ligger bag selskabskonstruktionen for de næsten 100.000³² små og mellemstore aktie- og anpartsselskaber, kan man samlet set opstille den formodning, at ejerftaler i disse selskaber:

- I langt højere grad end antaget af Moderniseringsudvalget tilstræbte at have retsvirkning for selskabet,
- at dette uden tvivl var muligt, jf. den hidtidige retstilstand, særligt U 1996.1550 H, og
- at § 82 potentielt har ”*karakter af et ekspropriativt indgreb og reelt fjerner det grundlag, mange investeringer er foretaget på*”, som antaget i *Advokatrådets høringsvar s. 13*³³

Spørgsmålet er herefter, om § 82 gælder med tilbagevirkende kraft, så også eksisterende ejerftaler omfattes? Det nævnes flere steder i litteraturen, at § 82 også gælder for allerede indgåede ejerftaler, hvilket antages at være hensigten fra lovgiver, jf. f.eks. *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejerftaler s. 65 og *Kruh*: Ejerftaler s. 109.

Man kan imidlertid ikke blot konkludere, at loven finder anvendelse med tilbagevirkende kraft, uden en nærmere analyse af den intertemporale problemstilling, når loven er konstrueret på et tilsyneladende helt andet grundlag end det, der reelt forekom i praksis. Særligt når der ikke er fastsat nogen overgangsregel, jf. i samme retning *Hesse Rasmussen* i INSPI nr. 7/8 2009 s. 59 og *Bang Sørensen & Ørjan Jensen* i NTS 2009:4 s. 87.

Som konkluderet ovenfor synes der at være tale om en væsentlig ændring af retstilstanden, hvorfor loven har haft langt mere vidtrækkende følger end tilsigtet af lovgiver. Moderniseringsudvalget forudsatte jo en kodificering af gældende ret, hvorfor der potentielt er tale om et ekspropriativt indgreb, jf. *Advokatrådets høringsvar s. 13*.

Der er derfor behov for en undersøgelse af, om § 82 også gælder på allerede indgåede ejerftaler.

---

4. INTERTEMPORAL RET

Når en ny lov skal træde i kraft og indgå som en del af gældende ret, opstår spørgsmålet om den pågældende lovs anvendelsesområde: Finder den nye lov anvendelse på forhold, der ligger før ikrafttrædelsesdagen, på løbende forhold eller kun på ”rent” fremtidige forhold? I mange tilfælde inde-

---

³² *Kruh*: Den nye Selskabslov s. 207.

³³ Citeret ovenfor s. 23.

holder loven en ikrafttrædelsesbestemmelse, der løser problemet, men ikke altid³⁴. I sådanne situationer kan der opstå tvivl om, hvordan det relevante retsgrundlag fastlægges – en intertemporal problemstilling.

I dansk ret er der ikke nogen generelle overgangsregler, hvis en lov ikke indeholder en klar overgangsbestemmelse, og der opstår en intertemporal usikkerhed. Løsningen af problemet må derfor baseres på en konkret fortolkning ved hjælp af de uskrevne intertemporale regler og principper, jf. *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 17. Fortolkningen indeholder de almindelige grundlæggende fortolkningsprincipper, hvorefter der sker en konkret fortolkning og afvejning af forskellige momenter, der kan fastlægge lovens tidsmæssige udstrækning, jf. *Borum*: Lovkonflikter s. 6. Heriblandt skal indgå en fortolkning af lovens ordlyd, forarbejder og formål, jf. *Germer*: Statsforfatningsret s. 150.

Det intertemporale princip om lovens øjeblikkelige anvendelse indeholder en formodning om, at en ny lov udelukkende virker fremadrettet og ikke med tilbagevirkende kraft, jf. nærmere nedenfor. I de tilfælde hvor en lovs ikrafttrædelsesbestemmelse ikke indeholder nogen overgangsbestemmelse, kan spørgsmålet om lovens anvendelse i tidsmæssig henseende efter almindelige intertemporale regler ikke afgøres ved ordlydsfortolkning alene.

SL indeholder ikke nogen overgangsbestemmelse for så vidt angår § 82, jf. nærmere nedenfor og *Vejledning om ejerftaler* s. 2. SL indeholder alene en bemyndigelse (SL § 372) til erhvervs- og økonomiministeren til at fastsætte ikrafttrædelsestidspunktet. Dette blev (for langt størstedelen af SL – heriblandt § 82) fastsat til d. 1/3 2010³⁵. Begrundelsen er antagelig, at lovgiver (ligesom Moderniseringsudvalget) mente, at der alene var tale om en kodificering og at det dermed ikke var nødvendigt at indsætte nogen overgangsbestemmelse som udtrykt af Moderniseringsudvalget i *Betænkningen* s. 281 og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen i *Vejledning om ejerftaler* s. 2³⁶.

I forhold til SL aktualiseres derfor en intertemporal behandling af det relevante retsgrundlag for ejerftaler med retsvirkning for selskabet. Har eksisterende ejerftaler stadig retsvirkning for selskabet på trods af § 82, eller har de nu ikke længere denne virkning? Årsagen til spørgsmålet er, at § 82 antages at have ændret den tidligere retstilstand uden at indsætte en overgangsordning herom. Tidligere var retstilstanden den, at ejerftaler kunne have virkning for selskabet. Efter § 82 er denne retstil-

---

³⁴ Lovgivers manglende stillingtagen til loves virkning for eksisterende aftaler er det oftest forekommende intertemporale spørgsmål, jf. *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 65.

³⁵ BEK nr. 172 af 22/2-2010. Bekendtgørelse om delvis ikrafttræden af lov om aktieselskaber og anpartsselskaber (Selskabsloven).

³⁶ Lovbemærkningerne til § 82 nævner derimod intet om, at der er tale om en kodificering. Lovbemærkningerne henviser blot til Moderniseringsudvalgets konstatering af, at der forelå en uklar retstilstand, og at der som følge heraf bør ske en afklaring af retstilstanden. Lovgiver tog altså ikke udtrykkelig stilling til de eksisterende ejerftaler.

stand ændret, men der nævnes intet i loven om, hvorvidt den nye retstilstand også gælder for allerede indgåede aftaler.

For at afklare om § 82 også gælder for allerede indgåede aftaler, gennemgås de intertemporale principper.

4.1 Intertemporale fortolkningsprincipper

4.1.1 Begrebet intertemporal selskabsret

Intertemporal ret findes inden for alle retsområder, men er ofte kun ganske sparsomt behandlet i litteraturen. Dette er bl.a. tilfældet med den intertemporale selskabsret, som alene ses behandlet overfladisk (som selvstændigt begreb) i en artikel af *Werlauff* i U 2002 B s. 174 og i *Werlauff: Selskabsret* (1994) s. 119³⁷. Hvis intertemporal selskabsret en sjælden gang behandles, henvises oftest til den almindelige intertemporale hovedregel alene, jf. nærmere nedenfor, om at nye love først finder anvendelse fra ikrafttrædelsesdatoen og som udgangspunkt kun for så vidt angår fremtiden. Således ses begrebet intertemporal selskabsret ikke tillagt nogen selvstændig betydning i relation til selskabsretlige intertemporale spørgsmål, jf. f.eks. *Gomard: Aktieselskaber og anpartsselskaber* s. 35, *Hesse Rasmussen* i INSPI nr. 7/8 2009 s. 56 ff. og *Bang Sørensen & Ørjan Jensen* i NTS 2009:4 s. 87 ff. Der ses da heller ikke ved sammenligning at være særlige indholdsmæssige forskelle på begrebet intertemporal selskabsret og almindelig intertemporal ret. Udgangspunktet er for begge, at gældende lovgivning øjeblikkelig skal anvendes, sml. *Werlauff: Selskabsret* (1994) og *Rohde: Intertemporal kontraktsret* s. 50. *Werlauff* nævner, at dette udgangspunkt modificeres, hvis loven indeholder en overgangsordning, således at lovens øjeblikkelige anvendelse indeholder en tidsbegrænset undtagelse. Dette er et almindelig intertemporalt princip, jf. *Rohde: Intertemporal kontraktsret* s. 65. Yderligere undtagelser anføres ikke vedrørende begrebet intertemporal selskabsret. Fokus er hovedsageligt rettet mod de hensyn, som kan tale for, at et selskab skal følge gældende lovgivning – blandt andet at lovgiver ved at fremsætte en ny lov har ønsket at regulere et bestemt område.

Følgelig har den sparsomme litteratur om intertemporal selskabsret ikke tilstrækkelige værktøjer til at behandle et problem som i denne afhandling, hvor den altoverskyggende hovedregel i dansk ret – aftalefrihed – også inddrages i billedet. Således indgår f.eks. berettigede forventninger ikke som en undtagelse til lovens øjeblikkelige anvendelse.

De grundlæggende træk for intertemporal selskabsret og almindelig intertemporal ret ligner hinanden, men undtagelserne ses ikke udviklet i tilstrækkeligt omfang i den intertemporale selskabsret.

---

³⁷ I nyeste udgave af bogen, 8. udg., 2010, er kapitlet om intertemporal selskabsret helt udgået.

For behandlingen af den tidsmæssige udstrækning af § 82 tages derfor hovedsageligt udgangspunkt i *Robde*: Intertemporal kontraktsret. Dette værk behandler den intertemporale rets principper og undtagelser langt mere udførligt end noget andet værk i dansk juridisk litteratur³⁸.

I denne afhandling tillægges begrebet intertemporal selskabsret således ikke nogen selvstændig betydning i forhold til den almindelige intertemporale ret. Det kan på sigt vise sig, at den intertemporale selskabsret adskiller sig fra de almindelige intertemporale regler, men for nærværende ses der at være kongruens mellem de grundlæggende begreber. Dog er den almindelige intertemporale kontraktsrets principper og undtagelser betydelig mere udviklet end i den intertemporale selskabsret, hvorfor disse lægges til grund i denne afhandling, hvor den intertemporale problemstilling findes i krydsfeltet mellem selskabslovgivningen og princippet om aftaleretlig frihed.

4.1.2 Tilknytningsmomenter

For at det overhovedet kan diskuteres, om der er et intertemporalt problem, er det nødvendigt indledningsvist at kategorisere en ejerftale i forhold til, hvornår aftalen tidsmæssigt skaber retsvirkning – tilknytningsmomentet. Hvis en lov knytter virkning til et faktum, der tidsmæssigt kan fastlægges til tiden *før* lovens ikrafttræden, har loven tilbagevirkende kraft, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 121.

Overført til § 82 betyder dette konkret, at kun hvis ejerftalers tilknytningsmoment ligger *før* ikrafttrædelsen af § 82, er der et intertemporalt problem.

De aftaler, der behandles her, er de ejerftaler, som blev indgået, før § 82 trådte i kraft, og hvor aftalen skulle gælde, så længe parterne er ejere af samme selskab, idet der oftest *ikke* er aftalt nogen opsigelsesadgang i en ejerftale, jf. *Krubk*: Ejerftaler s. 54. Som udgangspunkt er ejerftalen dermed en vedvarende kontrakt, hvorfor man skulle tro, at det almindelige obligationsretlige udgangspunkt – at en kontrakt kan opsiges med sædvanligt/passende varsel – gælder. Imidlertid er det udgangspunktet i selskabsretten, at en ejerftale kun kan ophøre, hvis alle aftaleparterne er enige herom, jf. *Lego Andersen*: Aktionæroverenskomster s. 100 og *Krubk*: Ejerftaler s. 357. Dette skyldes den særlige type af aftale, en ejerftale er. Normalt er virkningen af opsigelse af en aftale, at aftaleparternes indbyrdes retsforhold ophører som følge af opsigelsen. Ved opsigelse af en ejerftale er virkningen derimod, at den aftalte fordeling af indflydelse i selskabet bortfalder, men aftaleparterne vil stadig være kapitalejere i samme selskab og skal samarbejde efter opsigelsen. Opsigelsen er altså her af mere indgribende

---

³⁸ Der er ikke siden *Borum*: Lovkonflikter (1948) udkommet noget andet samlet værk om emnet, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 17.

karakter, hvorfor resultatet er, at en vedvarende kontrakt i form af en ejerftale (uden aftalt adgang til opsigelse) formentlig er uopsigelig.

Såfremt parterne har aftalt uopsigelighed, er udgangspunktet tillige, at aftalen er bindende og uopsigelig, jf. *Gomard*: Obligationsret s. 17 og *Kruhl*: Ejerftaler s. 359.

Tilknytningsmomentet for en ejerftale uden opsigelsesadgang kan derfor udfindes via de almindelige aftaleretlige regler. Når en ejerftale er gyldigt indgået, følger parternes rettigheder og forpligtelser umiddelbart af aftalen, idet udgangspunktet er uopsigelighed. Retsvirkningerne af aftalen indtræder derfor ved aftalens indgåelse, hvilket medfører, at det intertemporale tilknytningsmoment for en ejerftale kan fastsættes til tidspunktet for aftalens indgåelse, jf. *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 134, *Borum*: Lovkonflikter s. 21 og *Zable*: Institutioner og regulering s. 315.

Dette er ligeledes fastslået i retspraksis, jf. senest U 2007.2047 H, hvor Højesteret i en lejeretsafgørelse afgjorde, at bortfald af en præceptiv bestemmelse i erhvervslejeloven ikke var ensbetydende med, at et hidtil ugyldigt vilkår blev gyldigt, fordi der nu ikke længere var noget forbud mod sådanne vilkår. *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 135-137 antager, at afgørelsen kan ses som tilslutning til det synspunkt, at gyldighed og aftalens indhold fastlægges ved aftalens indgåelse, og at dette indhold som udgangspunkt ikke ændres ved en senere ændring af lovgrundlaget. Dette synspunkt kan fuldt ud tilsluttes, jf. formodningen mod lovgivning med tilbagevirkende kraft, jf. nærmere nedenfor.

I de følgende afsnit gøres overordnede betragtninger vedrørende principperne i intertemporal ret, hvorefter disse overføres konkret til § 82 i afsnit 5.

4.1.3 Princippet om lovens øjeblikkelige anvendelse

Det altoverskyggende udgangspunkt er, at en ny lov straks finder anvendelse, dvs. fra tidspunktet for kundgørelse. Når lovgiver har vedtaget en ny lov, er der en formodning om, at lovgiver omgående ønsker den nye lovgivning effektueret, idet det må antages, at lovgiver foretrækker den nye lovgivning frem for den gamle, jf. *Borum*: Lovkonflikter s. 10 og *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 50. For at lovændringen kan opnå den ønskede effekt, må lovændringen derfor tillægges størst mulig gennemslagskraft, hvorfor den – medmindre andet er bestemt i loven – gælder for alle fremtidige forhold.

Princippet om lovens øjeblikkelige anvendelse kan derimod ikke udstrækkes til at have tilbagevirkende kraft, jf. *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 51. Dette gælder også i løbende retsforhold, hvor den nye regel som udgangspunkt finder anvendelse for fremtiden, dvs. hvor det relevante tilknytningsmoment ligger efter lovens ikrafttræden. Derimod finder den nye lov ikke anvendelse på den

del af det løbende retsforhold, der allerede er afsluttet, herunder spørgsmål vedrørende en kontrakts indhold – dvs. parternes rettigheder og forpligtelser eller andre forhold – der knytter sig til aftalens indgåelse og gyldighed på indgåelsestidspunktet, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 51.

4.1.4 Beskyttelse af borgernes forventninger – formodning mod tilbagevirkende kraft

Grundsætningen om beskyttelse af borgernes forventninger er formuleret ud fra den betragtning, at ingen skal skuffes i sine berettigede forventninger til retsordenen, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 59. Heri indeholdes det element, at borgerne skal kunne stole på, at deres rettigheder efter gældende lov ikke berøves dem, uden at de har mulighed for at afværge det. En lov med tilbagevirkende kraft vil være i strid med det retfærdighedskrav, som ethvert retssamfund må bygge på, og skal derfor så vidt muligt undgås, jf. *Borum*: Lovkonflikter s. 12. Denne formodning findes også i Justitsministeriets vejledning om lov kvalitet³⁹. Der er dog ikke noget grundlovsmæssigt forbud mod lovgivning med tilbagevirkende kraft, jf. f.eks. *Germer*: Statsforfatningsret s. 143 og *Zahle*: Menneskerettigheder s. 318.

Et indgreb med tilbagevirkende kraft kan være stærkt indgribende for borgerne, hvorfor det i almindelighed bør undgås, selvom det ikke er grundlovsstridigt. Ud fra dette hensyn kan man opstille den formodningsregel, at en lov ikke har tilbagevirkende kraft, medmindre der er særlige holdepunkter herfor, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 61. Grundsætningen om beskyttelse af borgernes forventninger gælder uanset typen af kontraktsrettighed, jf. *Borum*: Lovkonflikter s. 20, hvor det konstateres, at *”Naar retsordenen overlader det til de private at ordne deres Retsforhold paa den Maade, som de selv anser for den bedste under Hensyntagen til deres individuelle Interesser (Princippet om Parternes Autonomi), maa den ogsaa tage Konsekvensen heraf og afholde sig fra ved nye Love at gribe ændrende ind i Parternes Aftale. Dette gælder hele Kontraktsretten. Kontraktsfriheden er Udgangspunktet”*. På s. 21 fortsættes: *”Lægges denne [loven] ikke til Grund ved Afgørelsen af Parternes Mellemværende, sker der et ubegrundet Indgreb i den Ordning, som Loven netop paa Kontraktsomraadet har ment at burde overlade til Parterne. [...] Man har herfor anført den Betragtning, at det vilde være et utaaleligt Indgreb i den af Parterne etablerede Ordning, hvis en ny Lov skulde kunne gribe ændrende ind heri”*.

Formodningsreglen er fastslået i U 1996.68 H, som omhandlede spørgsmål om erstatning ved opsigelse af forpagtere på tankstationer. En lov havde indført lovhjemlet ret til erstatning ved opsigelse, og loven gjaldt udtrykkeligt med tilbagevirkende kraft for eksisterende forpagtningsaftaler. Spørgs-

---

³⁹ Vejledning om lov kvalitet, Justitsministeriet, juni 2005, s. 40.

målet var, om aftaler, som var opsagt før lovens ikrafttræden, men hvor opsigelsesperioden først udløb efter loven var trådt i kraft, også var omfattet af den tilbagevirkende kraft – om disse aftaler var ”eksisterende”, fordi de allerede var opsagt før lovens ikrafttræden. Højesteret udtalte, at det er af væsentlig betydning for borgerne, at man har mulighed for at disponere i henhold til gældende ret. Derfor måtte der kræves klare holdepunkter for, at de opsagte forpagtningsaftaler, der ”overlappe” ikrafttrædelsestidspunktet, også var omfattet af lovens tilbagevirkende kraft. Sådanne holdepunkter kunne ikke udfindes. En af dommerne udtalte specifikt vedrørende spørgsmålet, at *”forudsætningen for, at en lov som den foreliggende kan have tilbagevirkende kraft, er en vis klarhed i lovens ordlyd/dens forarbejder/en forståelse af dens formål, idet der må gælde en formodning mod sådan tilbagevirkende kraft”*, jf. U 1996 s. 88.

Ved et tillægsspørgsmål i sagen, som også relaterede sig til spørgsmålet, om loven gjaldt for de opsagte ”overlappende” forpagtningsaftaler, udtaltes det: *”I det foreliggende tilfælde, hvor lovændringen greb ind i kontraktsindholdet og dermed den balance mellem rettigheder og pligter, som parterne havde forudsat ved aftalens indgåelse, forelå et indgreb med tilbagevirkende kraft, selvom indgrebet kun får virkning fra lovændringens ikrafttræden, og grundlæggende retsbeskyttelsesbetydning må tilsvarende gøre sig gældende”*.

Robde: Intertemporal kontraktsret s. 62 ff. antager, at udtalelserne kan ses som udtryk for beskyttelse af eksisterende kontrakter mod fremtidige indgreb fra lovgiver, idet hensynet til at kunne forudse sin retsstilling er tungtvejende. Med dommen fra Højesteret er der ikke tvivl om, at der eksisterer en formodning mod lovens tilbagevirkende kraft.

Formodningen, om at borgerens forventninger er beskyttet mod indgreb fra lovgiver, kan dog ikke udstrækkes til, at tilbagevirkende kraft skal være udtrykkelig lovreguleret, men hensigten må fremgå med en vis klarhed, f.eks. på grund af lovens formål, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 62. Som eksempel nævnes, at selv indførelse af en præceptiv lovregel ikke er tilstrækkelig til at afkræfte formodningen mod tilbagevirkende kraft. Der kræves yderligere holdepunkter, for at loven har tilbagevirkende kraft.

Grundsætningen om beskyttelse af borgerens forventninger gælder også uanset den tidsmæssige udstrækning af parternes aftale. Det er selvfølgelig et moment, der må afvejes mod princippet om lovens øjeblikkelige anvendelse, om lovens formål nødvendiggør et indgreb i aftalen, men der er ikke i sig selv noget holdepunkt for det synspunkt, at parter i en lang vedvarende aftale i videre omfang må tåle lovmæssige indgreb heri end parter i en tidsmæssig kort aftale. Aftalens varighed kan ikke være afgørende for beskyttelsen af parternes forventninger, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 117.

Derimod kan hensynet til lovens gennemførelse som nævnt styrkes, hvis lovens formål netop er at regulere vedvarende kontrakter. Dette kan ikke nås uden en form for tilbagevirkende kraft.

4.1.5 Afkræftelse af formodningen mod tilbagevirkende kraft

Selvom udgangspunktet er, at en lov ikke har tilbagevirkende kraft, kan der være tilfælde, hvor formodningen mod en lovs tilbagevirkende kraft kan afkræftes. Det helt klare tilfælde er den situation, at loven indeholder en bestemmelse herom. I den situation har lovgiver afvejet fordele og ulemper ved at tillægge loven tilbagevirkende kraft og fundet, at tilbagevirkende kraft var nødvendig, for at lovens formål kunne opfyldes.

Derudover kan tilbagevirkende kraft forekomme i den situation, at lovens formål nødvendiggør et sådant indgreb i eksisterende aftaler. Loven kan træde i kraft med tilbagevirkende kraft, selvom det ikke fremgår udtrykkeligt af loven, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 65 og *Borum*: Lovkonflikter s. 6. Tilbagevirkende kraft ses oftest kombineret med en overgangsordning, hvor lovgiver ønsker, at loven skal have tilbagevirkende kraft, men hvor borgerne samtidig kan afværge et retstab ved at iagttage visse foranstaltninger, inden loven fuldt ud implementeres. Som eksempel kan nævnes forældelsesloven fra 2008, der i § 29 bestemmer, at loven træder i kraft 1. januar 2008. § 30 indeholder regler om en 3-årig overgangsperiode, hvorefter fordringer som udgangspunkt tidligst forældes 1. januar 2011.

4.1.6 Indgrebets intensitet

Hensynet til lovens gennemførelse må afvejes over for den intensitet i indgrebet, som borgerne udsættes for. Såfremt en lovændring indebærer væsentlige ændringer i aftaleparternes rettigheder og pligter, må hensynet til en effektiv gennemførelse af loven være af mere kvalificeret styrke, end hvis der er tale om mindre ændringer af ringe betydning. Det forhold, at et indgreb ikke er særligt indgribende, kan dog ikke i sig selv begrunde tilbagevirkende kraft, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 117 ff. Det, at loven tilsigter at gennemføre en ønsket retstilstand, må således afvejes over for de indgreb, der foretages i borgernes rettigheder. Selv små indgreb i kontraktsforhold må betragtes som væsentlige pga. gensidigheden i kontraktforholdet. Intensiteten af indgrebet afhænger i den forbindelse af, i hvilket omfang aftaleparter selv har mulighed for at afværge retstab. Jo lettere borgerne vil have ved at beskytte sine hidtidige rettigheder efter en lovændring, jo mindre intensivt er indgrebet. Dette tillægges betydning ved vurderingen af, om loven kan gennemføres, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 118.

---

5. DE INTERTEMPORALE PRINCIPPERS BETYDNING FOR SL § 82

---

§ 82 er en regel som, afhængig af hovedaktionærens handlemåde efter lovens ikrafttræden, kan få afgørende betydning for parterne i en ejerftale, jf. eksemplet med A, B og C A/S i afsnit 3.5.

Imod en intertemporal analyse af § 82 kunne man gøre den indvending, at § 82 ikke griber ind i selve ejerftalen og regulerer indholdet heri – at § 82 ikke regulerer parternes aftale. F.eks. bestemmer § 82 ”blot”, at C A/S ikke skal tage hensyn til, hvad A og B har aftalt i en ejerftale. Der foretages ikke noget indgreb i selve aftalens indhold, idet parterne stadig er bundet af aftalen inter partes og kan udøve misligholdelsesbeføjelser over for den misligholdende kapitalejer.

Dette synspunkt har en vis berettigelse. Det var netop forudsat ved lovens tilblivelse, at kapitalejere fortsat kan indgå aftaler inter partes vedrørende selskabet, men at disse blot ikke længere har nogen retsvirkning for selskabet, jf. lovbemærkningerne til § 82 og *Betænkningen* s. 282.

Ikke desto mindre må det konstateres, at § 82 alligevel griber direkte ind i parternes aftale på den måde, at effekten, retsvirkningen for selskabet – som parterne havde forudsat ved indgåelsen af aftalen⁴⁰ – er bortfaldet som følge af § 82, jf. eksemplet med A og B ovenfor. Som tidligere nævnt finder en ejerftale sig i krydsfeltet mellem selskabsretten og den almindelige aftaleretlige frihed. Det afgørende for minoriteten var oftest at kunne få medindflydelse på beslutninger i selskabet, og kapitalejerne udnyttede aftalefriheden til at indrette strukturen og ejerskabet af selskabet, som de ønskede. *Advokatrådet* nævnte hertil i sit *høringsvar* til SL, at § 82 efter deres opfattelse reelt gør ejerftaler virkningsløse. I eksemplet med A og B er der da heller ikke nogen tvivl om, at den virkning aftalen tilsigtede, majoritetspredning, nu har mistet sin værdi, fordi B alene kan forfølge sit krav civilretligt. B har ikke længere den tilsigtede medindflydelse, f.eks. ved udpegning af en ny bestyrelse, såfremt A vælger at se stort på aftalen. Selskabet er selv i helt klare tilfælde ikke tvunget til at påse overholdelsen af aftalen.

Reelt er § 82 altså en regel, der afhængigt af aftaleparternes handlemåde direkte kan regulere aftalens indhold, hvorfor virkningen for parterne kan være hel eller delvis ugyldighed, jf. *Robde: Intertemporal kontraktsret* s. 69 om en tilsvarende situation ved indførelsen af AFTL § 36 og 38⁴¹.

En gennemgang af de intertemporale regler og principper vil vise, om § 82 efter en konkret fortolkning kan tillægges virkning for eksisterende ejerftaler.

---

⁴⁰ Jf. afsnit 3.5.

⁴¹ Som nævnt i afsnit 3.5 viste undersøgelsen af ejerftaler, at 89 % af alle ejerftaler indeholdt en regulering af fordelingen af stemmerettigheder. 98 % af disse tilsigtede magtspredning, jf. *Krubl: Ejerftaler* s. 57.

5.1 Princippet om lovens øjeblikkelige anvendelse

Det fremgår af SL § 372, at Økonomi- og Erhvervsministeren fastsætter tidspunktet for lovens ikrafttræden, herunder at ministeren kan fastsætte regler om særlige overgangsordninger for de selskaber, der berøres af loven. Ved ikrafttrædelsesbekendtgørelsen til SL⁴² blev det bestemt, at store dele af SL – inklusiv § 82 – trådte i kraft d. 1. marts 2010. Ikrafttrædelsesbekendtgørelsen indeholder ikke nogen overgangsordning for allerede eksisterende ejerftaler, jf. § 1 sammenholdt med §§ 54-62⁴³.

Dermed kan det konstateres, at loven ikke tager stilling til de eksisterende ejerftaler, som havde retsvirkning for selskabet før § 82. Som tidligere nævnt er det en konkret fortolkning, om en lov gælder med tilbagevirkende kraft, når lovens ikrafttrædelsesbestemmelse ikke udtrykkelig tager stilling hertil, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 49. Princippet om lovens øjeblikkelige anvendelse indeholder en formodning om, at loven alene gælder for fremtidige forhold. Som nævnt vil anvendelse af § 82 på eksisterende ejerftaler derfor være lovgivning med tilbagevirkende kraft, idet tilknytningsmomentet for ejerftaler er ved aftalens indgåelse. Man kan således ikke uden videre antage, at princippet om lovens øjeblikkelige anvendelse medfører, at § 82 gælder for eksisterende ejerftaler.

5.2 Beskyttelse af borgernes forventninger – formodning mod tilbagevirkende kraft

Udgangspunktet er, at love ikke vedtages med tilbagevirkende kraft, idet det er afgørende for samfundet, at man kan indrette sig i tillid til gældende regler og derved forudberegne sin retsstilling. Som nævnt i afsnit 4.1.4 kræver det særlige holdepunkter at fravige dette udgangspunkt. I dommen U 1996.68 H sås det, at lovgiver udtrykkeligt havde taget stilling til, hvad der skulle ske med rettigheder i henhold til eksisterende kontrakter i forbindelse med en lovændring med tilbagevirkende kraft, da formålet ikke kunne opnås på anden vis.

Eftersom udgangspunktet er en formodning mod tilbagevirkende kraft, er udgangspunktet, at § 82 ikke omfatter eksisterende ejerftaler. Dette ville netop være lovgivning med tilbagevirkende kraft, idet tilknytningsmomentet for en ejerftale foreligger ved aftalens indgåelse, jf. afsnit 4.1.2. Kun hvis

---

⁴² BEK nr. 172 af 22/2-2010. Bekendtgørelse om delvis ikrafttræden af lov om aktieselskaber og anpartsselskaber (Selskabsloven) (IKB).

⁴³ Resultatet i *Krubl*: Ejerftaler s. 109 og *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejerftaler s. 65 kan derfor ikke uden videre tiltrædes. Disse forfattere mener, at § 82 også gælder for ejerftaler indgået før SL's ikrafttræden. *Krubl* antager særligt, at det fremgår eksplicit af IKB § 1 sammenholdt med §§ 54-62, at § 82 har retsvirkninger i forhold til *alle* ejerftaler, uanset hvornår de er indgået.

Et sådant resultat kan kun nås, hvis man undlader at inddrage de intertemporale regler i vurderingen. De intertemporale regler fastslår jo netop lovens tidsmæssige udstrækning, når loven ikke udtrykkelig tager stilling hertil. Det er et klart udgangspunkt, at en lov ikke har tilbagevirkende kraft, medmindre det udtrykkeligt er bestemt, jf. afsnit 4.1.3 – 4.1.5.

der er konkrete holdepunkter, for at loven skal tillægges tilbagevirkende kraft, kan eksisterende ejerftaler omfattes af § 82. De enkelte momenter, der kan indgå i fortolkningen af den tidsmæssige udstrækning af § 82, må derfor gennemgås med henblik på, om udgangspunktet kan fraviges.

5.3 Afkræftelse af formodningen mod tilbagevirkende kraft?

1) *Lovens ordlyd* giver ikke i sig selv nogen vejledende holdepunkter for, om loven gælder for eksisterende aftaler. Det er klart beskrevet i forarbejderne, at formålet med § 82 er at afklare og præcisere⁴⁴ den hidtidige retstilstand, men loven tager ikke stilling til virkningen for eksisterende aftaler. Ordlyden i § 82 afkræfter derfor ikke formodningen om, at en lov ikke har tilbagevirkende kraft. Som nævnt i afsnit 4.1.4 om beskyttelse af borgernes berettigede forventninger kan der ikke opstilles et krav om, at det skal fremgå udtrykkeligt af ordlyden i en lov, at loven skal have tilbagevirkende kraft. Det skal dog klart fremgå, at det var lovgivers intention, at en lov skal tillægges tilbagevirkende kraft.

2) *Lovens forarbejder* udviser ved nærmere undersøgelse heller ikke nogen tilstrækkelig støtte for en antagelse om tilbagevirkende kraft. Hvor Moderniseringsudvalget i *Betænkningen* udtrykkelig tog stilling til spørgsmålet om tilbagevirkende kraft, gjorde lovforslagets bemærkninger det ikke. *Moderniseringsudvalget* nævner, at ”Efter udvalgets opfattelse er en sådan regulering for langt hovedparten af ejerftaler en kodificering af gældende ret, og det vil således ikke være nødvendigt med egentlige overgangsregler for eksisterende ejerftaler. For de ganske få ejerftaler, hvor aftalen tilstræber at forpligte selskabet og dets beslutninger på generalforsamlingen, må aftalens parter genforhandle aftalen, såfremt man ikke vil nøjes med de civilretlige sanktioner eller den selskabsretlige sanktion, som reguleringen i kapitel 23 giver”, jf. *Betænkningen* s. 282.

Moderniseringsudvalgets holdning var altså, at de ejerftaler, der tilsigter retsvirkning for selskabet, må genforhandles. Man tog klar stilling til den tidsmæssige udstrækning af § 82.

Lovforslagets bemærkninger gengiver derimod kun Moderniseringsudvalgets helt overordnede synspunkt om, at spørgsmålet om ejerftalers retsvirkning bør afklares ved lov. Synspunktet, om at § 82 i vidt omfang er en kodificering af gældende ret, hvorfor det ikke er nødvendigt med overgangsregler for eksisterende aftaler, gengives ikke. Ligeledes gengives synspunktet – om at parterne i de ”ganske få” aftaler, hvor aftalen tilstræber at forpligte selskabet, må genforhandle aftalen – heller ikke.

Det kan undre, at to så markante synspunkter ikke gengives i lovbemærkningerne. Når Moderniseringsudvalget udtrykkeligt gjorde opmærksom på, at i hvert fald *nogle* ejerftaler tilstræbte at have

---

⁴⁴ Jf. for eksempel *børingsnotat af 19. marts 2009, punkt 10.6* og *Betænkningen* s. 278 ff.

retsvirkning for selskabet, og når flere af høringssvarene til loven⁴⁵ direkte nævner, at ikke blot *nogle*, men *størstedelen* af ejerftaler tilstræbte retsvirkning for selskabet, havde det været naturligt, at lovgiver havde foretaget en nærmere undersøgelse vedrørende udbredelsen af ejerftaler med retsvirkning for selskabet. Særligt når der tillige var en Højesteretsdom (U 1996.1550 H) om, at ejerftaler kunne have retsvirkning for selskabet, og da synspunktet om den store udbredelse af ejerftaler med retsvirkning for selskabet også tidligere havde været fremsat i litteraturen – endda i et af hovedværkerne på området: *"Parterne kan selvstændigt aftale, at aktionæroverenskomsten ikke skal have nogen betydning for gyldigheden af beslutninger på generalforsamling, således at en tilsidesættelse af aktionæroverenskomsten ved parternes stemmeafgivning er et rent inter partes anliggende, som kan give anledning til misligholdelsesvirkninger. En sådan aftale ses imidlertid sjældent eller aldrig"*, jf. *Lego Andersen: Aktionæroverenskomster* s. 20.

Det er nærliggende at slutte modsætningsvis og konkludere, at lovgiver på baggrund af oplysningerne i *Betænkningen* ikke ønskede at tage stilling til de eksisterende ejerftaler. At lovgiver måske ville overlade vurderingen af den tidsmæssige udstrækning af § 82 til domstolene, idet man var gjort opmærksom på, at der kunne være et problem. Et sådant resultat ville dog ikke med sikkerhed være korrekt. Det er jo netop usikkert, hvorfor lovgiver ikke tog stilling til spørgsmålet om retsvirkning for selskabet af en ejerftale, når man var oplyst om dette "problem" gennem høringssvarene.

Det må antages, at lovgiver – på trods af oplysningerne om "problemet" – fastholdt, at § 82 alene var udtryk for en kodificering af gældende ret. Dette synes at have støtte i bilagene vedrørende udkast til forslag til SL, hvor økonomi- og erhvervsministeren udtalte, at der ikke var behov for særlige overgangsregler i forbindelse med den nye SL, og at § 82s formål alene var at præcisere retstilstanden⁴⁶.

Idet lovgiver ikke tog stilling til spørgsmålet om tilbagevirkende kraft, og idet § 82 synes at være en væsentlig ændring af retstilstanden, er resultatet, at der opstår usikkerhed om lovgivers intentioner for den tidsmæssige udstrækning af § 82. Hvis man havde været klar over udbredelsen af ejerftaler i små/mellemstore selskaber, der tilstræbte retsvirkning for selskabet, havde man da ønsket at fastholde virkningen af § 82? Havde lovgiver da haft samme opfattelse som Moderniseringsudvalget, nemlig at de uheldige kapitalejere, der rammes af § 82, må genforhandle vilkårene? Et endeligt svar kan naturligt ikke gives, men spekulationerne nødvendiggør nogle få bemærkninger om lovgivning i forarbejderne:

---

⁴⁵ Advokatrådets høringssvar s. 13 og DVCA's høringssvar s. 107.

⁴⁶ Jf. *Høringsnotat af 19. marts 2009, punkt 10.6 og spørgsmål 11 i bilagene til SL*.

I litteraturen om intertemporal ret antages, at lovforarbejder ikke skal tillægges for stor betydning, når de forholder sig til forhold, der ikke er klart reguleret i lovteksten, f.eks. lovens anvendelighed på eksisterende aftaler, jf. *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 49 ff. Særligt i de tilfælde, hvor forarbejderne strider mod almindelige intertemporale fortolkningsprincipper, kan forarbejdernes udlægning ikke uden videre lægges til grund. Dette er netop situationen her, hvor *Betænkningen* forudsætter, at § 82 skal have tilbagevirkende kraft og omfatte de eksisterende ejaftaler, hvilket er i modstrid med de intertemporale principper. *Betænkningens* udsagn kan således ikke tillægges stor vægt, og opnår ikke støtte i lovbemærkningerne, der undlader at tage stilling til spørgsmålet. Endvidere er som nævnt den intertemporale rets udgangspunkt en formodning mod tilbagevirkende kraft, og at en lov ikke fjerner velerhvervede rettigheder, medmindre der er klare og utvetydige holdepunkter herfor⁴⁷. Dette gælder særligt, når en ikrafttrædelsesbestemmelse ikke indeholder fortolkningsbidrag, men blot fastsætter ikrafttrædelsesdagen.

Grænsen for brug af forarbejderne til afklaring af lovgivers intention er altså klart optrukket, når fortolkningen angår et intertemporalt spørgsmål⁴⁸; Lovforarbejder kan indgå som fortolkningsbidrag vedrørende et intertemporalt spørgsmål, men for at loven utvivlsomt kan have tilbagevirkende kraft, skal der være sammenhæng mellem lovteksten og forarbejderne. *Blume*: Juridisk metodelære s. 93 nævner uddybende, at ”*som altovervejende hovedregel må det forudsættes, at der er en tydelig forbindelse mellem lovtekst og forarbejde. [...] Er der modstridende synspunkter i forarbejderne, taler i alt mest for at lægge vægt på det, der er fremkommet sidst under lovens forberedelse*” [min fremhævnin]. De sidst fremkomne forarbejder er bemærkningerne til lovforslaget, som ikke tog stilling til de eksisterende ejaftaler.

På baggrund af ovenstående er der ikke grundlag for at fastslå, at det intertemporale princip om formodningen mod tilbagevirkende kraft er afkræftet på grundlag af indholdet i forarbejderne. For at en lov skal have tilbagevirkende kraft – og dermed fjerne velerhvervede rettigheder – skal det udtrykkeligt kunne fastslås, at dette var lovgivers hensigt. Som det ses af ovenstående, har lovgiver tilsyneladende afvist sådanne overvejelser, da man gik ud fra, at § 82 var en kodificering af gældende ret. Alt andet lige må man konstatere, at såfremt en lov skal have virkning på eksisterende aftaler, må det ifølge de intertemporale principper kræves, at lovgiver var *bevidst* om, at loven derved tillægges tilbagevirkende kraft – altså at udfaldet af loven er, at også eksisterende aftaler omfattes. Denne hensigt skal fremgå med en vis klarhed, hvilket ikke er tilfældet ved analysen af forarbejderne. Det kan

---

⁴⁷ Brugen af begrebet ”velerhvervede rettigheder” er omdiskuteret, jf. *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 89 ff., men i denne afhandling illustrerer det ret klart problemstillingen vedrørende § 82: Minoritetsaktionærerne troede deres rettigheder var sikrede, indtil der kom et lovindgreb som ændrede retstilstanden.

⁴⁸ Så klart som den nu kan være, når intertemporal ret alene er behandlet i to værker gennem de sidste 60 år (*Borum*: Lovkonflikter og *Rohde*: Intertemporal kontraktsret) og herudover kun via nogle få spredte bemærkninger i litteraturen.

derfor ikke siges, at fortolkningsbidragene i forarbejderne i tilstrækkeligt omfang afkræfter formodningen mod tilbagevirkende kraft.

3) *Lovens formål* kan bevirke, at lovgivers hensigt om tilbagevirkende kraft er tilstrækkeligt klart, selv om loven eller forarbejderne ikke udtrykkelig nævner noget herom. Det er et almindeligt anerkendt lovgivningsprincip, at bebyrdende love ikke bør have tilbagevirkende kraft, medmindre det er bydende nødvendigt, jf. *Germer*: Statsforfatningsret s. 145, og kun såfremt formålet med loven ikke kan opnås på andre måder, kan lovens formål være et moment, der taler for at tillægge loven tilbagevirkende kraft, jf. *Borum*: Lovkonflikter s. 6. Der skal altså være tungtvejende grunde til, at der gøres indgreb i eksisterende aftaler, hvilket lovens formål kan legitimere. Et eksempel er aftaleloven § 36 om tilsidesættelse af urimelige aftaler, hvor lovens formål var at regulere indholdet af urimelige aftalevilkår. Bestemmelsen kunne derfor også anvendes på eksisterende kontrakter.

Indførelse af en præceptiv regel er dog ikke i sig selv ensbetydende med, at formodningen mod tilbagevirkende kraft er afkræftet, jf. *Rohde*: Intertemporal kontraktsret s. 62. At § 82 er præceptiv, afkræfter således ikke formodningen mod tilbagevirkende kraft.

Formålet med § 82 var som bekendt, at lovgiver, for at skabe klarhed omkring ejerftalers retlige position, ønskede at regulere et hidtil ulovreguleret område. Moderniseringsudvalget mente, at der i praksis var problemer med at vurdere, om en ejerftale var bindende for selskabet eller ej. Som det dokumenteredes i afsnit 3.5, havde de advokater, der beskæftiger sig med området, i vidt omfang den modsatte opfattelse. To modsatrettede synspunkter mødes altså her: Lovgivers betragtning om at ejerftaler ikke skal kunne medføre retsvirkning for selskabet, fordi der er usikkerhed om betingelserne herfor, og praktikernes betragtning om at usikkerheden om betingelserne ikke udgør et reelt problem i de små og mellemstore virksomheder⁴⁹.

Objektivt set må det konstateres, at lovgivers formål med § 82 ikke i sig selv er et tungtvejende argument for, at eksisterende ejerftaler omfattes. Formålet med § 82 var alene at afklare og præcisere retstilstanden. Dette formål kunne uden nævneværdigt besvær opnås på anden vis. I stedet for en præceptiv regel om, at ejerftaler ikke kan have retsvirkning for selskabet, kunne man ved lov have valgt at fastslå hvilke betingelser, der medførte denne virkning. En sådan løsning havde været mere nærliggende, eftersom der allerede var en højesteretsafgørelse (U 1996.1550 H), som afgjorde, at ejerftaler kunne få retsvirkning for selskabet. Særligt når kapitalejere tilsyneladende i vidt omfang har

---

⁴⁹ Se for eksempel *Werlandt* i U 2009 B s. 120 og *Advokatrådets høringsvar* i denne afhandling afsnit 3.5.

indrettet sig i henhold til denne afgørelse. Lovens formål synes ikke at være tilstrækkeligt tungtvæjende til, at også eksisterende ejerftaler omfattes.

Dette resultat får desto mere støtte, når man nærstuderer de overordnede formål med Selskabsloven. Meget tankevækkende ses nemlig følgende citat i *Betænkningen* s. 163, vedrørende overvejelserne om at fjerne begrænsningerne mod udstedelse af stemmeløse kapitalandele i aktieselskaber:

”Med udgangspunkt i de indledende overvejelser om de betydelige valgmuligheder, der står åbne i forbindelse med fastlæggelsen af de finansielle instrumenter (aktie, obligation eller lign.), synes det efter udvalgets opfattelse vanskeligt at begrunde, at lovgiver skal opstille restriktioner for indholdet af den aftale og det arrangement, som selskabet måtte ønske at indgå med sine investorer” [min fremhævnin] ⁵⁰.

Ejerne og selskabet skal altså i vid udstrækning kunne indrette sig, som de ønsker ⁵¹. Samme holdning ses også i *Betænkningen* s. 109 vedrørende vigtigheden af, at lovgiver formulerer fleksible lovregler, der gør det let at stifte et selskab:

Efter udvalgets opfattelse bør udgangspunktet være, at aktionærerne og anpartshaverne kan indrette sig, som de finder bedst, medmindre der er væsentlige hensyn, der taler imod dette, eksempelvis hensynet til kreditorbeskyttelse. Udgangspunktet bør være, at der sigtes mod at opnå en høj grad af fleksibilitet med henblik på at gøre dansk selskabslovgivning konkurrencedygtig i forhold til andre lande.

Det er udvalgets holdning, at der som udgangspunkt kun bør gælde præceptive regler, hvis der foreligger særlige hensyn, eksempelvis til kreditorerne” [min fremhævnin].

Den grundlæggende tanke for udformningen af SL var altså, at kapitalejerne så vidt muligt skulle kunne indrette sig som de måtte ønske – særligt ved stiftelse af et selskab. Kun i særlige tilfælde skulle dette udgangspunkt fraviges. Det er som nævnt vanskeligt at se, at formålet med § 82 ikke kunne opnås med et mindre indgribende middel, for eksempel en opremsning af betingelserne for retsvirkning for selskabet.

Man må konstatere, at intentionen, om at parterne bør kunne indrette sig, som de har lyst, ikke harmonerer vel med formuleringen af § 82. Kapitalejerne afskæres fra et i praksis vigtigt middel til at kunne have indflydelse på deres investering. Som det er dokumenteret tidligere tyder alt jo på, at den hidtidige retstilstand fungerede uproblematisk, og at denne kunne have fortsat uden problemer, jf.

---

⁵⁰ Gomard fremsatte allerede for mere end 40 år siden tilsvarende synspunkt, jf. *Juristen* 1969 s. 355: *”Opstilling i aktieretten af forbud mod, at aktionærerne sig imellem indretter sig, som de vil, som rækker ud over sikringen af minoriteter og kreditorer, tjener næppe noget nyttigt formål”*.

⁵¹ Dette var også lovgivers intention, jf. de generelle bemærkninger til lovforslaget s. 84, s. 92 ff. og de særlige bemærkninger til bl.a. § 45 (s.137), § 77 (s. 156) og § 111 (s. 183).

særligt *Advokatrådets hørings svar* s. 13 og *DVCA's hørings svar* s. 107, men f.eks. også *Werlauff* i U 2009 B s. 119.

Moderniseringsudvalgets udtalelse om, at parterne ”må genforhandle” vilkårene (fordi retsvirkningen for selskabet af en ejerftale fjernes), jf. *Betænkning* s. 282, støtter derfor ikke de nævnte udtalelser i samme *Betænkning*, om at ejerne skal gives mulighed for at indrette sig, som de ønsker. I forhold til retstilstanden før § 82 havde parterne i mange tilfælde indrettet sig, netop som de ønskede, og hvor et af de vigtigste vilkår i en ejerftale var magtspredning i selskabet, jf. *Krubb: Ejerftaler* s. 57. Som tidligere nævnt står de forsmåede kapitalejere ikke i en gunstig forhandlingsposition med hensyn til at sikre deres stemmerettigheder efter § 82 – fordi de før § 82 havde indrettet sig, som de ønskede! Det er svært at forstå, hvad der har ligget til grund for en sådan holdning fra lovgivers side, at parter i en aftale blot må genforhandle vilkårene, når grundlaget for aftalens formål fjernes. Udvalget var jo klar over, at man – i hvert fald i nogle tilfælde – reelt fjerner retsgrundlaget for ejerne af en virksomhed, som har indrettet sig i henhold til, at en ejerftale har retsvirkning for selskabet. Dette virker særligt uforståeligt, når man som nævnt havde som overordnet formål bag SL, at ejerne skulle kunne indrette sig som de ønskede.

I relation til undersøgelsen af formålet med § 82 er det tillige relevant at knytte nogle bemærkninger vedrørende Moderniseringsudvalgets brug af begrebet kodificering: Kodificering er ifølge *Gyldendals encyklopædi* ”at gøre uskrevne regler til skreven lov” og ifølge *Juridisk ordbog* ”en lov (eller lovbog), der tilsigter så vidt muligt udtømmende at ordne et vist større retsområde, således f.eks. købeloven”. Det må nødvendigvis følge af disse definitioner, at der må foreligge en forholdsvist *sikker retstilstand*, før man kan kodificere et retsområde. Ellers er der ikke tale om kodifikation, men nærmere indførsel af en ny retstilstand. Lignende resultat når bl.a. højesteretsdommer Jon Stokholm frem til i *Erhvervsjuridisk Tidsskrift* 2006 s. 49 vedrørende indførelse (”kodifikation”) af nogle nye regler om interessekonflikter i Advokatrådets advokatetiske regler.

På baggrund af betragtningerne, om at kodifikation kun kan ske, når en retstilstand er nogenlunde sikker, er det besynderligt, at Moderniseringsudvalget valgte at *kodificere* gældende ret, når man samtidig anførte: ”I praksis og blandt teoretikere er der uenighed om, hvilken retsstilling disse ejerftaler skal tillægges, hvis der er konflikt mellem ejerftalen og beslutninger om selskabets forhold truffet i overensstemmelse med selskabslovgivningen”, jf. *Betænkningen* s. 279.

Moderniseringsudvalgets udsagn retter sig imod usikkerheden om, hvilke *betingelser*, der skulle være opfyldt, for at en ejerftale kunne have retsvirkning for selskabet. *Retstilstanden* var imidlertid ganske

klar, jf. U 1996.1550 H: En ejerftale kunne have retsvirkning for selskabet. En retstilstand bliver dårligt mere sikker end med støtte i en afgørelse fra Højesteret – udover lovregulering.

Det må kritiseres, at Moderniseringsudvalget benyttede usikkerheden om betingelserne for en ejerftales retsvirkning for selskabet som begrundelse for at kodificere. Det må formodes, at man alene kodificerer en retstilstand, som er sikker. Ellers kan det netop bidrage til at skabe usikkerhed, som det her er tilfældet, hvor ”kodificeringen” reelt har det modsatte indhold af U 1996.1550 H. Moderniseringsudvalgets ”kodificering af gældende ret” kan derfor ikke siges at være særligt vellykket.

Henvisningerne til lovforslagets bemærkninger og de citerede afsnit fra *Betænkningen* nævnt ovenfor gør, at lovens formål ikke kan indgå som et entydigt moment i fortolkningen af den tidsmæssige udstrækning af § 82. På den ene side ønskede man maksimal frihed til at indrette selskabsstrukturen. På den anden side valgte man med § 82 at gå imod dette synspunkt, hvor man umiddelbart kunne have valgt et mindre indgribende middel for at opnå formålet om at afklare den usikre retstilstand.

Idet formålet med loven alene var at afklare (og ikke ændre) retstilstanden, synes lovreguleringen at være af så indgribende karakter, at lovens formål ikke også kan bære en virkning for eksisterende ejerftaler, jf. nærmere nedenfor.

5.4 Indgrebets intensitet

At lovens formål ikke kan indgå som et entydigt moment i vurderingen af den tidsmæssige udstrækning af § 82 står endnu mere klart, når man inddrager en analyse af indgrebets intensitet i den intertemporale undersøgelse af § 82. Indgrebet kan i teorien være så intensivt, at der er tale om et ekspropriativt indgreb, som kan give ret til erstatning, jf. GRL § 73. Dette antages således at ville have været resultatet vedrørende en lignende situation:

I 2002 fremsatte EU-kommissionen et forslag til et direktiv⁵², der blandt andet gav mulighed for neutralisering af stemmeretsdifferentiering (opdeling i A og B-aktier) i alle selskaber, hvis kapitalandele var optaget til notering på regulerede markeder. Formålet var at udligne kapitalejernes position i selskaber i EU for at lette processen ved virksomhedsoverdragelser. Der skulle ikke ske overflytning af formueværdier, men alene stemmerettigheder.

En analyse af EU-direktivets virkning på dansk ret viste, at fordelingen af vedtægtsbaserede stemmerettigheder (inddeling i A og B-aktier), som ændres ved lovregulering, må antages at være et indgreb i en velerhvervet *ejendomsret*, der har karakter af ekspropriation, jf. *Zable* i *Juristen* 2004 s. 279. Dette skyldes, at kapitalejere har forudsat, at ændring af kapitalejernes indflydelse på selskabet ikke sker

---

⁵² Kommissionens forslag om direktiv om overtagelsestilbud, art. 11, KOM 2002/534 2. okt. 2002.

ved lov, men alene gennem de selskabsretlige regler (vedtægtsændring) for ændring af indflydelse i selskabet:

”[Jeg er] derfor tilbøjelig til at antage, at den position, som følger af, at en aktionær gennem en (højere) stemmeret har (større) indflydelse på selskabet, etablerer en position omfattet af grundlovens § 73. En offentlig beslutning om reduktion eller ophævelse af en til en aktiebesiddelse knyttet stemmeret vil i princippet være et indgreb i en ejendomsret. Den position, som vedtægter eller aftaler om stemmeretsdifferentiering har skabt, må således antages at være omfattet af grundlovens § 73”, jf. *Zable* i *Juristen* 2004 s. 287.

For (vedtægtsbestemte) stemmerettigheder i henhold til A- og B-aktier ville EU-direktivet således ifølge *Zable* være et indgreb, der havde karakter af ekspropriation, jf. *Zable* i *Juristen* 2004 s. 294⁵³.

Et lignende resultat kan antageligt anføres vedrørende § 82 og stemmerettigheder i henhold til ejerftaler, idet udgangspunktet er, at en ejerftale er uopsigelig, jf. afsnit 4.1.2. En aftale om for eksempel stemmebinding i en ejerftale ophører således ikke, medmindre parterne har aftalt opsigelsesadgang, eller samtlige parter i aftalen accepterer, at den bortfalder. Stemmerettigheder i henhold til en ejerftale (med retsvirkning for selskabet) må derfor være en mindst lige så velerhvervet og beskyttelsesværdig *ejendomsret* som vedtægtsbestemt stemmedifferentiering er – tydeligst i den situation, hvor parterne har aftalt uopsigelighed. Det obligationsretlige udgangspunkt for en aftale, hvor der er aftalt uopsigelighed, er jo, at aftalen er bindende, jf. *Gomard*: *Obligationsret* s. 17. Medmindre alle parter i en ejerftale således accepterer, at aftalen bortfalder – hvilket har formodningen imod sig, idet en ejerftale med et vilkår om magtspredning er et kompromis mellem modstridende interesser – er stemmerettighederne i henhold til aftalen lige så endelige som stemmerettigheder i henhold til A- og B-aktier. Måske endda mere, da samtlige parter i aftalen må acceptere dens ophør, hvorimod stemmerettigheder i henhold til A- og B-aktier teoretisk kan ændres gennem vedtægtsændring.

Sammenholder man ovenstående bemærkninger med en gennemgang af de traditionelt opstillede kriterier for ekspropriation⁵⁴ overført til § 82, ser opregningen således ud:

Overførselskriteriet/afståelse: Efter ordlyden af GRL § 73 skal der ske en afståelse. Med § 82 sker der en afståelse/overførsel af rettigheder for de kapitalejere, hvis rettigheder afhang af ejerftalen. I afsnit 3.5 er det dokumenteret, at spredning af majoritetshaverens magt var en af de væsentligste

---

⁵³ Ikke blot sædvanlige formueretlige rettigheder beskyttes af reglerne om ekspropriation, jf. *Zable* s. 288 i artiklen og *Germer*, der nævner, at ordet ”ejendomsretten” og ”ejendom” må antages at omfatte enhver form for rettigheder, jf. *Germer*: *Statsforfatningsret* s. 270 ff.

⁵⁴ Jf. *Germer*: *Statsforfatningsret* s. 275, *Zable*: *Menneskerettigheder* s. 191, *Zable* i *Juristen* 2004 s. 289 og Jørgen Rønnow Bruun og Jens Peter Christensen i *U* 1988 s. 393.

forudsætninger for minoriteten for at indgå en ejerftale. De hovedaktionærer, som via stemmebindingsaftale i en ejerftale har bundet sig til at ”dele” magten i selskabet, har nu (såfremt de vælger at bryde aftalen) fået tilbageført den stemmeret, de oprindeligt ville have haft i forhold til deres kapitalandel. Man kan dermed sige, at minoriteten, hvis stemmerettigheder afhang af ejerftalen, har måttet afstå den magt, der lå i, at ejerftalen kunne kræves overholdt af selskabet. Afståelseskriteriet er dermed opfyldt, såfremt en hovedaktionær efter fremkomsten af § 82 vælger ikke længere at respektere en stemmebindingsaftale i en ejerftale.

Kriteriet ”generelt-konkret”/indgrebets adressat: Hvis et indgreb rammer generelt, er det et moment, der trækker i retning af, at der ikke er tale om ekspropriation. Man kan sige, at det ikke er nogle enkelte, der skal ofre sig for fællesskabets skyld. Et lovindgreb, der rammer mange, gør det mere tåleligt at acceptere indgrebet, fordi lovgiver har ønsket at lave en generel regulering, som rammer lige vidt og lige hårdt. Det forekommer at være mere retfærdigt.

Vedrørende § 82 må det konstateres, at der umiddelbart er tale om en generel regulering, hvilket taler for, at der ikke sker ekspropriation. Ingen ejerftaler har nu længere retsvirkning for selskabet – alle rammes lige hårdt.

Det, der taler for at indgrebet er konkret, er, at det vil være vidt forskelligt, hvorledes virkningen af § 82 rammer i de enkelte tilfælde. I værste tilfælde er situationen som med eksemplet om A og B⁵⁵, hvor ejerftalens vilkår om enstemmighed vedrørende beslutninger i selskabet ikke længere respekteres af hovedaktionæren. I andre tilfælde vil kapitalejerne måske i enighed blive enige om at ophøje ejerftalen til vedtægterne, eller aftale nye vilkår med en bodsbestemmelse, så man sikrer, at aftalen fortsat efterleves. Udfaldet afhænger helt af, om hovedaktionærene ønsker at genforhandle ejerftalen, eller om de ønsker at udnytte ”mulighederne” med § 82. Minoriteten risikerer således, at de ikke længere har indflydelse på, hvordan selskabet ledes, da hovedaktionæren nu har magten. Minoriteten er da praktisk talt hensat til at søge erstatning gennem civile søgsmål, idet naturalopfyldelse antagelig er en hypotetisk mulighed, såfremt ejerftalen brydes⁵⁶.

Virksomheden af § 82 er således nærmere konkret end generel, for det afhænger af reaktionen fra de enkelte kapitalejere i de enkelte selskaber – alt efter hvorledes kapitalejerne har indrettet sig, og hvordan de ønsker at fortsætte samarbejdet. Nogle kan risikere at blive hårdt ramt, hvis en hovedaktionær ser § 82 som en gylden mulighed for at overtage kontrollen med selskabet. Andre kan gå helt fri, fordi hovedaktionærene af den ene eller anden årsag ønsker at bevare den aktuelle ejerstruktur.

---

⁵⁵ Nævnt sidst i afsnit 3.5.

⁵⁶ Jf. afsnit 2.1 og *Hesse Rasmussen* i INSPI nr. 7/8 2009 s. 59 og *Bodilsen* i Danske Revisorer, nr. 2, 2010 s. 4.

Det, der tilsyneladende er en lige og ensartet regulering, kan medføre ganske forskellige fremtidige vilkår for kapitalejerne. I tilfældet med forslaget til EU-direktivet fra 2002 mente Zahle tilsvarende, at adressatkriteriet var opfyldt. Det, der umiddelbart lignede en generel lovregulering, var nærmere et konkret indgreb, idet lovreguleringen havde forskellig virkning på bestående og fremtidige selskaber. Oveni kom yderligere det faktum, at direktivet ville have forskellig virkning fra selskab til selskab, idet tilsidesættelse af stemmerettigheder afhang af, hvorledes selskabskontrollen var etableret i det enkelte selskab, jf. *Zahle* i *Juristen* 2004 s. 290. Nogle kapitalejere ville rammes hårdere end andre, hvilket medførte, at der var tale om et konkret indgreb, såfremt forslaget var blevet vedtaget. Dette blev også resultatet i Jørgen Rønnow Bruun og Jens Peter Christensen i U 1988 s. 393: ”Er lovindgreb i kollektive overenskomster ekspropriation?” Selvom der var tale om en generel lovregulering, konkluderedes det, at indgrebet i visse tilfælde ville være konkret, hvorfor der var tale om ekspropriation.

En lovregulering, som umiddelbart er af generel karakter, kan have vidt forskellig virkning og kan ramme ganske konkret, hvorved adressatkriteriet overtrædes. Således er der ikke længere blot tale om almindelig fastsættelse af grænsen for udøvelse af ejendomsretten, men om et indgreb, der kan have karakter af ekspropriation. *Germer*: Statsforfatningsret s. 276 antager, at ”personer, der rammes atypisk, uforholdsmæssigt hårdt af en generelt formuleret retsforskrift, bør være omfattet af ekspropriationsbeskyttelsen”.

For en umiddelbar betragtning synes det muligt, at § 82 er et konkret frem for et generelt indgreb, idet nogle kapitalejere kan blive hårdere ramt end andre. Som nævnt må det dog antages, at langt de fleste kapitalejere aftaler, hvorledes den etablerede kontrol med selskabet sikres på anden vis, hvorfor det beror på en *konkret* situation, om virkningen af § 82 kommer i spil. Ligeledes må det konstateres, at retspraksis generelt er restriktiv med hensyn til at betegne et indgreb som konkret frem for generelt, jf. *Germer*: Statsforfatningsret s. 274 ff. og *Zahle*: Menneskerettigheder s. 193 ff. Det kan således ikke afgøres med sikkerhed, om § 82 er et generelt eller konkret indgreb.

Causa-kriteriet/begrundelsen for indgrebet: Jo mere nødvendigt det er for samfundet, at en fysisk eller juridisk person afstår en rettighed, desto mere taler for, at der ikke sker ekspropriation. Kriteriet relaterer sig ofte til ejendomsrettigheder, som kan være til fare for samfundet, eller hvor ejeren har optrådt på en måde, som misbilliges, og som derfor bør modvirkes fra retssystemets side, jf. *Zahle* i *Juristen* 2004 s. 290. *Zahle* har tillige gjort gældende, at ”kun almene, sagligt begrundede kriterier bør danne grundlag for forskel i borgernes almindelige retsstilling”, jf. *Zahle*: Menneskerettigheder s. 196. Et eksempel på dette er nedslagtning af husdyr, der lider af en smitsom sygdom, eller nedbrydning af et hus, der er farligt for omgivelserne.

Causa-kriteriet er relevant for fortolkningen af § 82 i den forstand, at det ikke var bydende nødvendigt for samfundet, at der skete en afklaring af retstilstanden. Retstilstanden var ikke til fare for samfundet på nogen måde. Det var blot ønskeligt, at retstilstanden blev afklaret, men formålet om afklaring kunne være opnået på anden vis, f.eks. ved at formulere de betingelser som kunne medføre retsvirkning for selskabet. Baggrunden for lovreguleringen er derfor af en karakter, som synes at betyde, at indgrebs karakter er i konflikt med causa-kriteriet.

Intensitetskriteriet: Indgreb af ringe intensitet bør ikke beskyttes af reglerne om ekspropriation, jf. *Germer*: Statsforfatningsret s. 277, men dette giver ikke fri adgang til at lovregulere med tilbagevirkende kraft, jf. *Robde*: Intertemporal kontraktsret s. 117 f. Bedømmelsen af intensiteten af indgrebet kan foretages som en vurdering af den gennemsnitlige virkning, jf. *Zable*: Menneskerettigheder s. 200. Retspraksis har f.eks. slået fast, at en afleveringspligt for alle forlæggere til at aflevere 2-3 eksemplarer af alle nyproducerede tryksager til staten ikke var et ekspropriativt indgreb. Afleveringspligten ramte alle forlæggere, og udgiften til dette kunne videreføres til køberne, jf. U 1960.695 Ø. Intensitetskriteriet er altså en konkret afvejning, hvor indgreb med minimal virkning frasorteres, så ikke alle indgreb i rettigheder kan siges at være ekspropriativt.

I tilfældet § 82 kan kapitalejere rammes vidt forskelligt afhængig af den faktiske måde, som disse har indrettet sig på i tillid til ejeraftalens retsvirkning for selskabet. Aftalen udgjorde ofte fundamentet for parternes investering, idet kapitalejerne netop afvejer en investering i forhold til indflydelse og risiko i selskabet. Det må betragtes som et intensivt indgreb, at parternes forudsætninger for at foretage en investering i et selskab nu ikke længere kan opretholdes med selskabets hjælp over for de andre kapitalejere som tilsigtet, jf. f.eks. i afsnit 3.5.

Sammenfatning af indgrebs intensitet: På baggrund af de ovenfor gennemgåede kriterier må det konstateres, at § 82 henført under de forfatningsretlige kriterier om ekspropriation uden tvivl udgør et intensivt indgreb, idet den selskabsretlige virkning af en ejeraftale fjernes. Om der med § 82 definitivt er tale om ekspropriation kan dog ikke afgøres med sikkerhed. Kun domstolene kan træffe afgørelse, om dette konkret er tilfældet. Visse elementer i gennemgangen af de forfatningsretlige kriterier tyder dog på, at det potentielt kan blive resultatet i nogle tilfælde vedrørende § 82; særligt pga. karakteren af indgrebet og det faktum, at § 82 i nogle tilfælde kan vise sig at være et konkret indgreb og ikke blot en generel regulering⁵⁷. Der ses at være støtte for den antagelse, at et generelt udformet

---

⁵⁷ Der henvises til den forfatningsretlige litteratur for en nærmere gennemgang af procedurene for at lovliggøre et ekspropriativt indgreb, f.eks. at der skal være hjemmel i loven, at indgrebet sker af hensyn til almenvellet mm., jf. GRL § 73.

lovforslag kan være et konkret indgreb, jf. *Zable* i *Juristen* 2004 s. 279 og Jørgen Rønnow Bruun og Jens Peter Christensen i U 1988 B s. 393: Er lovindgreb i kollektive overenskomster ekspropriation? Såfremt en ejerftale i kraft af § 82 udvandes, idet aftalen efter fremkomsten af § 82 ikke længere respekteres af majoritetshaveren, må man konstatere, at indgrebet tenderer at være af ekspropriativ karakter. Kapitalejerne havde jo indrettet sig i henhold til gældende ret (U 1996.1550 H) og ønskede indflydelse på selskabet og selskabets fremtid. Denne indflydelse er nu i værste tilfælde degraderet til en retssag om opfyldelse af betingelserne for erstatning. Det er altså ikke ubegrundet, at Advokatrådet betragter § 82 som værende et ekspropriativt indgreb⁵⁸, uden at dette dog kan siges at være et endeligt og sikkert resultat.

Der vil næppe være mange tilfælde, hvor spørgsmålet om ekspropriation opstår, idet en grundbetingungelse er, at der skal ske afståelse af rettigheder. Det må antages, at kapitalejerne i størstedelen af de små/mellemstore aktieselskaber har en interesse i at fortsætte samarbejdet, hvorfor der formodentlig kan opnås en aftale-/vedtægtsændring, som tilgodeser minoritetens interesser. Således sker der ingen afståelse. Som nævnt i afsnit 2.2 har disse kapitalejere næppe altid et godt udgangspunkt for forhandling, hvorfor der kan forekomme situationer, hvor de må sætte deres lid til majoritetshaverens gode vilje, jf. *Hesse Rasmussen* i *INSPI* nr. 7/8 2009 s. 58.

Betragtningen om ekspropriation deles ikke af lovgiver. For det første tog lovgiver ikke udtrykkelig stilling til eksisterende ejerftaler, da § 82 blev lavet. Man henholdt sig tilsyneladende til opfattelsen af, at § 82 blot ville være en kodificering af gældende ret, selvom dette dog ikke nævnes udtrykkelig i bemærkningerne til lovforslaget, jf. afsnit 5.3.

For det andet mente lovgiver⁵⁹ - vedrørende Advokatrådets betragtning om, at § 82 ville have karakter af et ekspropriativt indgreb – at § 82 ikke overfører ejendom til staten, hvorfor der ikke er tale om ekspropriation⁶⁰. Dette er dog ikke korrekt. Ekspropriation kan forekomme uden overførsel af ejendom til staten, for eksempel til fordel for private, jf. *Zable* i *Juristen* 2004 s. 293 og *Andersen: Dansk Statsforfatningsret* s. 751. Det essentielle er, om man *afstår* rettigheder, jf. *Zable: Meneskerettigheder* s. 191 ff. og *Germer: Statsforfatningsret* s. 275. Faktisk kan det indgå i vurderingen af, om et lovindgreb er ekspropriativt, om rettigheder, som fratages en rettighedshaver, overføres til en anden. Dette kan medføre, at indgrebet vurderes som ekspropriativt, jf. *Zable* i *Juristen* 2004 s. 291 ff. Lovgivers lakoniske svar, om at ekspropriation kræver overførsel af ejendom til staten, har således ikke støtte i den forfatningsretlige litteratur. Svaret er et godt billede på lovgivers generelle holdning til

---

⁵⁸ *Advokatrådets høringsvar* s. 13.

⁵⁹ Økonomi- og Erhvervsministeriet, som fremlagde lovforslaget.

⁶⁰ Jf. *Høringsnotat af 19. marts 2009, punkt 10.6.*

problematikken vedrørende ejeraftaler, som synes at bære præg af en (muligvis) lettere forhastet behandling.

Samlet set må det konstateres, at § 82 kan have mere vidtrækkende konsekvenser, end lovgiver forudså, og at lovreguleringen muligvis er af ekspropriativ karakter. Resultatet afhænger dog som nævnt af udviklingen i det enkelte selskab og om de rettigheder, som tidligere var sikret ved en ejerftale, sikres på anden vis, f.eks. ved ophøjelse til vedtægtsniveau eller ved indførelse af bodsbestemmelse, jf. f.eks. *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejerftaler* s. 114 og *Hesse Rasmussen* i INSPI nr. 7/8 2009 s. 59. En sådan utilsigtet virkning må alt andet lige indgå som et særdeles tungtvejende moment i den intertemporale vurdering af den tidsmæssige udstrækning af § 82.

5.5 Resultatet af den intertemporale vurdering af § 82

Som det ses ovenfor, er der flere omstændigheder, som taler for, at § 82 ikke bør få virkning for eksisterende ejerftaler. Vigtigst er, at det ikke ses klart udtrykt af lovgiver, at § 82 skulle være en ændring af retstilstanden, men alene skulle være en ”afklaring” og ”præcisering” i forhold til en aktuel retstilstand, jf. *Betænkningen* s. 278 ff. og bemærkningerne til lovforslaget s. 162 ff. Også den omstændighed, at indgrebet potentielt er ekspropriativt, vægter tungt. Lovgiver har tilsyneladende overset (eller overhørt) de argumenter, som påpegedes i høringssvarene og i adskillige senere artikler, at mange kapitalejere vitterligt har indrettet sig i tillid til, at en ejerftale har retsvirkning for selskabet i overensstemmelse med resultatet i U 1996.1550 H. Som det ses i afhandlingen, synes udbredelsen af ejerftaler med retsvirkning for selskabet netop at være langt større end antaget af lovgiver. Fjernelse af denne virkning vil efterlade mange kapitalejere i en sårbar og usikker situation i forhold til majoritetshaveren, såfremt § 82 får virkning for eksisterende ejerftaler. For parterne i eksisterende aftaler må det have stor betydning, at reguleringen ikke ændres i forhold til deres forudsætninger, medmindre dette uden tvivl var lovgivers hensigt, jf. *Robde: Intertemporal kontraktsret* s. 259, om en tilsvarende situation vedrørende sammenlægning af erhvervslejerregulering i én lov⁶¹. Som også beskrevet i afsnit 4.1.4 synes retspraksis vedrørende spørgsmålet om eksisterende aftaler klart at vise, at domstolene er indstillet på at bevare den balance mellem rettigheder og forpligtelser, som parterne havde forudsat ved aftalens indgåelse, medmindre andet utvivlsomt var lovgivers hensigt, jf. U 1996.68 H.

---

⁶¹ Resultatet blev, at modstridende fortolkningsbidrag ikke kunne bevirke en fravigelse af det intertemporale princip om, at loven alene gjaldt for fremtidige forhold.

Der er uden tvivl fordele ved § 82. Retstilstanden ”afklares” og ”præciseres”, og det obligationsretlige udgangspunkt, om at aftaler ikke forpligter andre end aftalens parter, fastholdes. Ulemperne synes derimod at være særdeles omfattende⁶². Selvom der ikke måtte være tale om ekspropriation i GRL § 73’s forstand, vil en minoritet, hvis kompagnon(er) udnytter mulighederne med § 82, næppe føle, at § 82 er mindre indgribende af den grund. Blot det at skulle forhandle med majoritetshaveren, om på anden vis at sikre samme indflydelse som man havde i henhold til en ejerftale, vil i sig selv være indgribende. Om § 82 karakteriseres som ekspropriativt er således ikke afgørende. Det er i borgernes interesse, at retstilstanden om ejerftalers retsvirkning for selskaber afklares, men det er bestemt også i borgernes interesse, at velerhvervede rettigheder, som en stemmeret i henhold til en ejerftale med retsvirkning for et selskab, ikke samtidig fjernes ved et lovindgreb, medmindre dette udtrykkeligt var lovgivers intention.

I forbindelse hermed ses det, at Erhvervs- og Selskabsstyrelsen tilsyneladende selv har haft overvejelser om, hvilket ben man skulle stå på vedrørende virkningen af § 82. I styrelsens *Vejledning om ejerftaler* nævnes på s. 2, at § 82 efter styrelsens opfattelse alene er en kodificering af gældende ret. Følgelig tager styrelsen ikke stilling til spørgsmålet om tilbagevirkende kraft. Styrelsen opfordrer dog alligevel parter i ejerftaler til at undersøge, om kodificeringen af den tidligere praksis har specifik betydning for en eksisterende ejerftale, jf. samme *Vejledning om ejerftaler* s. 4:

”Kodificeringen af Erhvervs- og Selskabsstyrelsens opfattelse i relation til ejerftaler kan have konsekvenser, såvel for kapitalejere der har indgået ejerftaler, og ligeledes for kapitalejere der ønsker at indgå en ejerftale. Alle kapitalejere bør derfor overveje, hvorvidt kodificeringen af den tidligere praksis kan have betydning for eventuelle eksisterende ejerftaler”.

Det kan i høj grad undre, at styrelsen nævner dette, når man tidligere i vejledningen har slået fast, at § 82 er en kodificering af gældende ret.

Idet den tidsmæssige udstrækning af en lovregel er en konkret fortolkning (*Rohde: Intertemporal kontraktsret* s. 49), må det konstateres, at der er tungtvejende argumenter for, at den intertemporale rets udgangspunkt – at en lov kun får virkning for fremtidige forhold – må følges i tilfældet § 82. Blandt andet fordi den potentielle effekt af § 82 i høj grad synes undervurderet af lovgiver, og at formålet med § 82 baseredes på en tilsyneladende fejlagtig opfattelse af udbredelsen af ejerftaler med retsvirkning for selskabet. En ”afklaring” og en ”præcisering” af en retstilstand, som fungerede

---

⁶² Måske bedst symboliseret ved titlen på et igangværende Ph.D-projekt ved Aarhus Universitet: ”Ejerftaler – udvikling eller udvikling?”

fint i praksis, jf. f.eks. *Werlauff* i U 2009 B s. 119, står ikke mål med de utilsigtede virkninger, som indgrebet kan vise sig at medføre.

Da tilknytningsmomentet for ejerftaler foreligger ved aftalens indgåelse, jf. afsnit 4.1.2, har den intertemporale analyse således ikke tilvejebragt det fornødne grundlag for at fravige udgangspunktet om, at en lov ikke har tilbagevirkende kraft. Dette skyldes særligt de modstridende fortolkningsbidrag som påvist i afsnittet om afkræftelse af formodning mod tilbagevirkende kraft, og at lovgiver ikke i tilstrækkeligt omfang har taget stilling til de problemer, som er dokumenteret i denne afhandling. Følges det intertemporale princip om formodning mod tilbagevirkende kraft, må man antage, at eftersom der ikke kan udfindes et sikkert holdepunkt for tilbagevirkende kraft, taler dette imod, at loven finder anvendelse på eksisterende ejerftaler.

Det må derfor antages, at § 82 på baggrund af de intertemporale principper nævnt ovenfor alene kan have virkning for aftaler indgået efter lovens ikrafttræden, idet særligt grundsætningen om beskyttelse af borgernes forventninger taler herfor, jf. i samme retning *Bang Sørensen & Ørjan Jensen* i NTS 2009:4 s. 88 og *Hesse Rasmussen* i INSPI nr. 7/8 2009 s. 59.

Dermed må det tillige antages, at den tidligere retstilstand, om at ejerftaler kunne have retsvirkning for selskabet, fortsat er gældende for de ejerftaler, som opfyldte betingelserne opstillet af bl.a. *Schaumburg-Müller & Werlauff*: Vedtægter og ejerftaler s. 61, og som var indgået før § 82 trådte i kraft.

---

6. SAMMENFATNING

Afhandlingen har fremvist argumenter for, at retstilstanden før § 82 var, at ejerftale ikke blot *kunne*, men nærmere *havde* retsvirkning for selskabet. At ejerftaler, som tilstræbte at have retsvirkning for selskabet, ikke blot forekom i sjældne tilfælde, men derimod forekom i vidt omfang i modsætning til antagelsen i forarbejderne. Et af de vigtigste formål med at indgå en ejerftale var netop, at den skulle have retsvirkning for selskabet, jf. *Lego Andersen*: Aktionæroverenskomster s. 20, og ved U 1996.1550 H blev det slået fast, at en ejerftale under visse omstændigheder kunne opnå denne virkning.

Eftersom ejerftaler før § 82 var et vigtigt middel til at regulere indflydelse i selskabet – så det selskabsretlige flertalsprincip blev fraveget, og idet ejerftalers retsvirkning for selskabet var slået fast i retspraksis – antages § 82 at være en væsentlig ændring af retstilstanden.

For at undersøge om § 82 finder anvendelse på eksisterende ejerftaler, måtte en intertemporal undersøgelse herefter foretages. Dette skyldes, at SL ikke tager stilling til, om eksisterende ejerftaler

omfattes af § 82, hvorfor den tidsmæssige udstrækning af bestemmelsen må vurderes på baggrund af intertemporale principper. Den intertemporale analyse viste, at såfremt eksisterende ejerftaler skal omfattes, må loven reelt tillægges tilbagevirkende kraft, idet tilknytningsmomentet for ejerftaler foreligger ved aftalens indgåelse, dvs. før fremkomsten af § 82. Ifølge de intertemporale principper skal der være klare holdepunkter for at fravige formodningen mod tilbagevirkende kraft. Sådanne sikre holdepunkter kunne ikke udfindes.

Afhandlingen sår dermed tvivl om den tidsmæssige udstrækning af § 82, idet bestemmelsen, uden sikre holdepunkter i henhold til en intertemporal analyse, ikke kan anvendes på eksisterende ejerftaler.

Som følge af resultaterne i den intertemporale undersøgelse må det antages, at § 82 alene kan have virkning for ejerftaler indgået efter lovens ikrafttræden, og at den tidligere retstilstand fortsat består for de ejerftaler, der blev indgået før § 82.

---

7. LITTERATUR

- *Advokatrådets høringsvar*.
Høringssvaret er bilag 3 til L170 samling 2008-2009
<http://www.ft.dk/samling/20081/lovforslag/1170/bilag/3/674893.pdf>
- *Andersen*: Dansk forvaltningsret:
Poul Andersen: Dansk Forvaltningsret, Gyldendal, 4. udg., 1963
- *Andersen*: Dansk Statsforfatningsret:
Poul Andersen: Dansk Statsforfatningsret, Gyldendal, 1. udg., 1954
- *Bemærkninger til lovforslaget*
Folketingstidende 2008-2009 er ikke tilgængeligt på Juridisk bibliotek. Hvor der er angivet sidetal vedr. lovbemærkningerne, henviser disse til den trykte udgave af lovforslaget.
- *Betænkning*.
Modernisering af Selskabsretten, betænkning 1498/2008
- *Blume*: Juridisk metodelære:
Peter Blume: Juridisk metodelære – en indføring i retten og juraens verden, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 3. udg., 2004
- *Borum*: Lovkonflikter:
O.A. Borum: Lovkonflikter, G.E.C. Gads Forlag, 3. udg., 1948

- *Bryde Andersen: Grundlæggende aftaleret:*
Mads Bryde Andersen: Grundlæggende aftaleret, Gads Forlag, 2. omarbejdede udgave, 2002
- *DVCA's høringsvar:*
Danish Venture Capital & Private Equity Associations høringsvar:
<http://www.ft.dk/samling/20081/lovforslag/1170/bilag/1/661480.pdf> (s. 107)
- *Friis Hansen & Krenchel: Dansk Selskabsret:*
Søren Friis Hansen & Jens Valdemar Krenchel: Dansk Selskabsret 2 – Kapitalselskaber, Forlaget Thomson, 2. udg., 2007
- *Friis Hansen & Krenchel: Introduktion til dansk selskabsret:*
Søren Friis Hansen og Jens Valdemar Krenchel – Introduktion til dansk selskabsret 1, Thomson Reuters, 3. udg., 2010
- *Germer: Statsforfatningsret:*
Peter Germer: Statsforfatningsret, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 4. udg., 2007
- *Gomard: Aktieselskabsret:*
Bernhard Gomard: Aktieselskabsret, Juristforbundets Forlag, 1. udg., 1966
- *Gomard: Aktieselskabsret 2. udg.:*
Bernhard Gomard: Aktieselskabsret, Juristforbundets Forlag, 2. udg., 1970
- *Gomard: Aktieselskaber og anpartsselskaber:*
Bernhard Gomard: Aktieselskaber og anpartsselskaber, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 4. udg., 2000
- *Gomard: Obligationsret:*
Bernhard Gomard: Obligationsret, 1. del, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 4. udg., 2006
- *Gyldendals encyklopædi:*
http://www.denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sprog/Fremmedord/kl-ko/kodificere.
- *Høringsnotat af 19. marts 2009, punkt 10.6:*
<http://www.ft.dk/samling/20081/lovforslag/1170/bilag/1/661481.pdf>
- *Hørlyck: Aktieselskaber:*
Erik Hørlyck: Aktieselskaber – Håndbog med særligt henblik på medarbejderrepræsentanter i bestyrelser, Juristforbundets Forlag, 1 udg., 1974
- *Juridisk ordbog*
Bo Von Eyben: Juridisk ordbog, Forlaget Thomson, 12. udg., 2004
- *Kruhl: Den nye Selskabslov:*
Martin Christian Jensen i Mette Neville & Karsten Engsig Sørensen (red.): Den nye selskabslov, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1. udg., 2009

Forfatteren Martin Christian Jensen har skiftet navn til Martin Christian Kruhl. For overskuelighedens skyld er det i afhandlingen valgt at henvide til *Kruhl* for at understrege, at der er tale om samme forfatter.

- *Kruhl: Ejeraftaler:*
Martin Christian Kruhl: Ejeraftaler (Ph.d.), Erhvervsjuridisk Institut, Aarhus School of Business, 2010 nr. 22.
- *Krüger Andersen: Aktie- og anpartsselskabsret, 11. udg.:*
Paul Krüger Andersen: Aktie- og anpartsselskabsret – Kapitalselskaber, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 11. udg., 2010
- *Krüger Andersen: Aktie- og anpartsselskabsret, 9. udg.:*
Paul Krüger Andersen: Aktie- og anpartsselskabsret, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 9. udg., 2006
- *Lego Andersen: Aktionæroverenskomster:*
Eigil Lego Andersen: Aktionæroverenskomster – uden cd-rom, Forlaget Thomson, 1. udg., 2003
- *Lowzow & Reed: Aksjonæravtaler:*
Lowzow & Reed advokatfirma (Bjørn Gabriel Reed, Halfdan Lowzow og Geir Steinberg): Aksjonæravtaler, Ad Notam Gyldendal A/S, 1. udg., 1993
- *Madsen & Lynge Andersen: Aftaler & Mellemmænd:*
Palle Bo Madsen og Lennart Lynge Andersen: Aftaler & Mellemmænd, Forlaget Thomson, 5. udg., 2006
- *Rohde: Intertemporal kontraktsret:*
Claus Rohde: Intertemporal kontraktsret – belyst ved eksempler fra lejeretten, Thomson Reuters, 1. udg., 2009
- *Schans Christensen: Kapitalselskaber:*
Jan Schans Christensen: Kapitalselskaber – Aktie og anpartsselskabsret, Thomson Reuters, 3. udg., 2009
- *Schaumburg-Müller & Werlauff: Selskabsloven med kommentarer:*
Peer Schaumburg-Müller & Erik Werlauff: Selskabsloven med kommentarer, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1. udg., 2010
- *Schaumburg-Müller & Werlauff: Vedtægter og ejeraftaler:*
Erik Werlauff og Peer Schaumburg-Müller: Vedtægter og ejeraftaler, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 3. udg., 2010
- *Spørgsmål 11 til lov 170 (SL):*
<http://www.ft.dk/samling/20081/lovforslag/1170/spm/11/svar/622655/678645.pdf>

- *Vejledning om ejerftaler:*
"Vejledning om ejerftaler", udgivet af Erhvervs & Selskabsstyrelsen juli 2010. Kan ses på:
http://www.eogs.dk/graphics/_ny%20eogs/Love%20og%20Regler/Selskaber/Aktieselskaber/Vejledninger/Vejledning%20om%20ejerftaler%20-%20juli%202010.pdf

- *Werlauff: Selskabsret (1994):*
Erik Werlauff: Selskabsret, G.E.C. Gads forlag, 2. udg., 1994

- *Werlauff: Selskabsret:*
Erik Werlauff: Selskabsret, Thomson Reuters, 8. udg., 2010

- *Werlauff: Kommenteret Aktieselskabslov:*
Erik Werlauff: Werlauff's kommenterede aktieselskabslov, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2. udg., 2002

- *Werlauff & Nørgaard: Vedtægt og aktionæraftale, 1987:*
Erik Werlauff og Jørgen Nørgaard: Vedtægt og aktionæraftale, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1. udg., 1987

- *Werlauff & Nørgaard: Vedtægter og aktionæroverenskomster:*
Erik Werlauff og Jørgen Nørgaard: Vedtægter og aktionæroverenskomster, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2. udg., 1995

- *Zahle: Institutioner og regulering:*
Henrik Zahle: Institutioner og regulering, dansk forfatningsret 1, Christian Ejlers' forlag, 3. udg., 2001

- *Zahle: Menneskerettigheder:*
Henrik Zahle: Menneskerettigheder, dansk forfatningsret 3, Christian Ejlers' forlag, 3. udg., 2006